

บทที่ 5

ศาสนาอิสลาม อาณาจักรมุสลิม และอาณาจักรบีแซนทีน

เค้าโครงเรื่อง

1. สภาพของคาบสมุทรอราเบีย
2. ศาสนาอิสลาม
3. อาณาจักรมุสลิม
  - 3.1 อาณาจักรมุสลิมสมัยการปกครองของกาหลิบ 4 พระองค์แรก
  - 3.2 อาณาจักรมุสลิมสมัยราชวงศ์อุมัยยัด
  - 3.3 อาณาจักรมุสลิมสมัยราชวงศ์อับบาซิด
4. อาณาจักรบีแซนทีน
  - 4.1 สมัยจักรพรรดิจัสติเนียน
  - 4.2 มรดกความเจริญของอารยธรรมบีแซนทีน

สาระสำคัญ

1. สภาพของคาบสมุทรอราเบีย

คาบสมุทรอราเบียอยู่ทางตะวันตกสุดของทวีปเอเชีย เป็นที่อยู่อาศัยของพวกอาหรับชาวเมือง และพวกเร่ร่อนตามทะเลทราย ที่เรียกว่า พวกเบดูอิน ชาวอาหรับยังไม่มีรูปแบบการปกครองที่มีระเบียบ ไม่สามารถรวมชาติได้ ต่างกลุ่มต่างเผ่า มีพระเจ้าของตนเอง นับถือเทพเจ้าหลายองค์และนับถือธรรมชาติ จนกระทั่งเกิดศาสนาอิสลามขึ้นในบริเวณนี้ มีผลทำให้ชาวอาหรับรวมกันเป็นปึกแผ่นหันมานับถือศาสนาอิสลาม

2. ศาสนาอิสลาม

ศาสนาอิสลามมีศาสดาคนสำคัญคือ พระมะหะหมัด มีคัมภีร์ศาสนาคือ

คัมภีร์โกหร่าน พระมหะหมัดประกาศศาสนาอิสลามครั้งแรกที่เมืองเมกกะ แต่ไม่ค่อยได้รับผลมากนัก ต่อมาเมื่อพระมหะหมัด และสานุศิษย์อพยพมาอยู่เมืองยาเทรบ ซึ่งต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นเมืองเมดิना มีผลไม่เพียงแต่พระมหะหมัดเป็นผู้นำทางศาสนาเท่านั้น แต่เป็นผู้นำทางการเมืองด้วย และศาสนาอิสลามได้เจริญก้าวหน้าแพร่หลายไปกว้างขวาง เมื่อพระมหะหมัดสิ้นพระชนม์ กาลิบได้ทำหน้าที่สืบแทน และศาสนาอิสลามได้แบ่งแยกออกเป็นหลายนิกาย เช่น นิกายซุนนี นิกายชีอะห์ และนิกายสุฟี เป็นต้น

3. อาณาจักรมุสลิม

อาณาจักรมุสลิมหลังจากพระมหะหมัดสิ้นพระชนม์แล้ว ในช่วงแรก อาณาจักรมุสลิมถูกปกครอง โดย กาลิบ 4 พระองค์แรกระหว่าง ค.ศ. 632-661 ต่อมาเป็นการปกครองโดยกาลิบราชวงศ์อุมัยยัด ระหว่าง ค.ศ. 661-750 และ กาลิบราชวงศ์อับบาซิด ระหว่าง ค.ศ. 750-125 ในที่สุดถูกพวกออกโตมัน เตอร์ก ครอบครองอาณาจักรมุสลิม และอาณาจักรไบแซนทีนด้วย

4. อาณาจักรไบแซนทีน

อาณาจักรไบแซนทีน หรือ อาณาจักรโรมันตะวันออก มีศูนย์กลางอยู่ที่ เมืองคอนสแตนติโนเปิลมีกษัตริย์ที่สำคัญ คือ จักรพรรดิจัสติเนียน ผู้มีความสามารถมากทั้งทางด้านการเมือง การปกครอง การทหาร และการจัดทำประมวลกฎหมาย จัสติเนียน ซึ่งเป็นแม่แบบของกฎหมายประเทศต่าง ๆ ในยุโรป มรดกความเจริญของอารยธรรมไบแซนทีน ได้แก่ สถาปัตยกรรม ศิลปกรรม และวิทยาการด้านต่าง ๆ

จุดประสงค์การเรียนรู้

หลังจากศึกษาบทนี้แล้ว นักเรียนสามารถ

1. อธิบายสภาพของคาบสมุทรอราเบียได้
2. อธิบายที่มาของศาสนาอิสลาม คำสอน และหลักปฏิบัติสำคัญได้
3. เปรียบเทียบความเจริญของอาณาจักรมุสลิม สมัยการปกครองของกาลิบ
- 4 พระองค์แรก สมัยราชวงศ์อุมัยยัด และสมัยราชวงศ์อับบาซิดได้
4. อธิบายความเจริญของอาณาจักรไบแซนทีนในสมัยจักรพรรดิจัสติเนียน และมรดกของอารยธรรมไบแซนทีนได้

ความนำ

ในบทที่ 5 นี้ จะศึกษาเรื่องของศาสนาอิสลามที่เกิดขึ้นบนคาบสมุทรอราเบีย เมื่อต้นศตวรรษที่ 7 หลังจากศาสนาจูดา (Judaism) ประมาณ 1,200 ปี และหลังจากศาสนาคริสต์ประมาณ 600 ปี มีประชาชนนับถือศาสนาอิสลามจำนวนมาก นับเป็นที่สองรองจากศาสนาคริสต์ ทั้งนี้เพราะศาสดาพยากรณ์ (Prophet) คือ พระมะหะหมัด เป็นอัจฉริยะผู้มีความสามารถสูงในการประกาศศาสนาอิสลามให้แพร่หลายไปทั่วคาบสมุทรอราเบีย และขยายอิทธิพลไปยังดินแดนอื่น ๆ ในทวีปยุโรปและแอฟริกา

อาณาจักรมุสลิม เป็นดินแดนของพวกที่นับถือศาสนาอิสลาม มีกลุ่มผู้นำที่ปกครองได้แก่ กาลิบ 4 พระองค์แรก ราชวงศ์อุมัยยัด และราชวงศ์อับบาซิด ได้แผ่ขยายอิทธิพลและดินแดนของพวกมุสลิมให้กว้างไกล

อาณาจักรบิแซนทีน หรืออาณาจักรโรมันตะวันออก มีลักษณะภูมิประเทศเหมาะสมต่อความมั่นคงและความเจริญก้าวหน้าของอาณาจักร มีผู้นำที่มีความสามารถคือ จักรพรรดิ จัสติเนียนและมีมรดกความเจริญของอารยธรรมบิแซนทีน

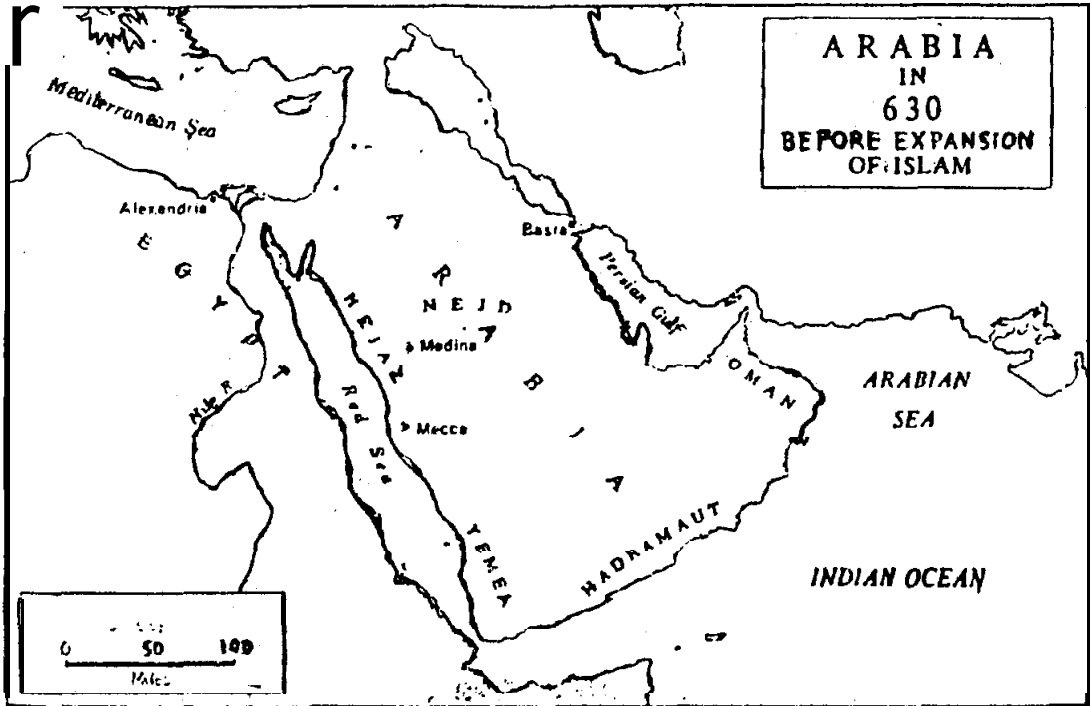
1. สภาพของคาบสมุทรอราเบีย

คาบสมุทรอราเบียอยู่ทางตะวันตกสุดของทวีปเอเชีย เป็นคาบสมุทรยื่นออกไปในมหาสมุทรอินเดีย ตั้งอยู่ล้อมรอบด้วยทะเลแดง ทะเลเมดิเตอร์เรเนียน ที่ราบสูงอาร์เมเนียและอ่าวเปอร์เซีย ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของกลุ่มอาหรับ แต่เดิมดินแดนนี้ไม่เป็นที่รู้จักแพร่หลายมากนัก การดำเนินชีวิตมี 2 แบบ คือ

พวกเร่ร่อนตามทะเลทราย เรียกว่า เบดูอิน (Bedouins) มีอาชีพเลี้ยงสัตว์ ต้องเร่ร่อนหาทุ่งหญ้าและแม่น้ำ ทำให้ไม่สามารถหยุดตั้งหลักแหล่งได้ ดำเนินชีวิตอยู่ในกระโจมเรียงรายเป็นกลุ่มเพื่อสะดวกในการโยกย้าย พวกเร่ร่อนบางกลุ่มทำการเกษตร จึงตั้งถิ่นฐานชั่วคราวตามบริเวณแหล่งน้ำที่อุดมสมบูรณ์ของทะเลทราย ที่เรียกว่าโอเอซิส (Oasis)

อีกพวกหนึ่ง คือ พวกอาหรับชาวเมือง (Urban Arabs) ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพค้าขาย มีสภาพชีวิตสะดวกสบาย อุดมสมบูรณ์ ร่ำรวย มั่งคั่ง คุมอำนาจทั้งด้านการเมืองและเศรษฐกิจ

เมืองใหญ่ ๆ เหล่านี้ ได้แก่ เมืองเมกกะ (Mecca) และเมืองยาเทรบ (Yathreb) ซึ่งปัจจุบันคือ เมืองเมดินา (Medina) เมืองในคาบสมุทรอราเบีย หรือคาบสมุทรอาหรับในสมัยนั้น มักตั้งอยู่บนเส้นทางการค้าและเมืองท่าเรือ หรือเมืองท่าที่จอดพักของกองคาราวาน ทำให้ชาวเมืองมีโอกาสแสวงหาผลประโยชน์จากการค้าจนมั่งคั่ง ร่ำรวย ทำให้มีอิทธิพลทั้งด้านการค้าและ

ภาพคาบสมุทรอาหรับ

การเมือง มีการศึกษาดี ประกอบอาชีพเป็นพ่อค้าและช่างฝีมือ

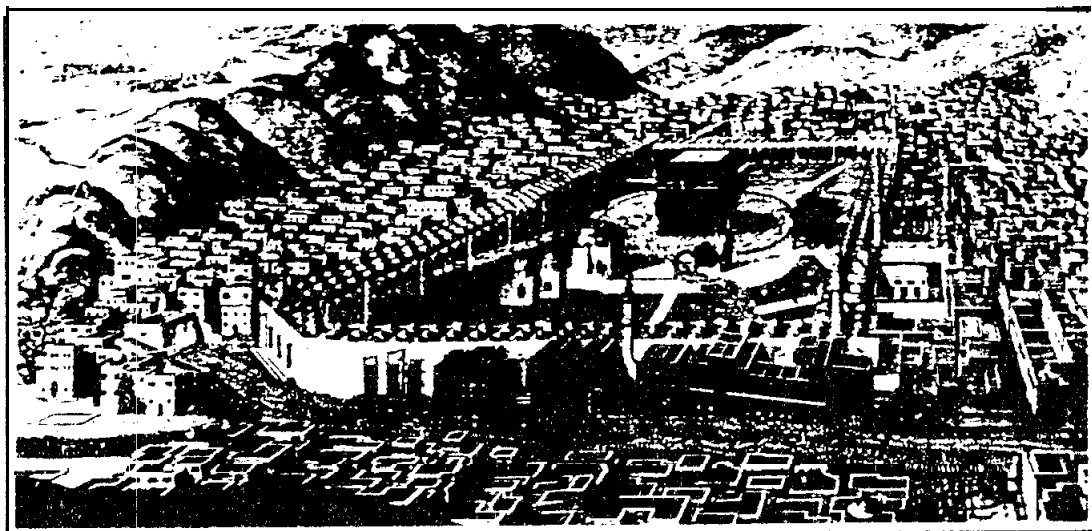
พวกอาหรับทั้ง 2 กลุ่ม ยังไม่มีรูปแบบการปกครองที่มีระเบียบ ไม่สามารถจะรวมชาติได้ ต่างกลุ่มต่างเผ่ามีพระเจ้าของตนเอง ซึ่งมีพระเจ้าหลายองค์ นับถือธรรมชาติ เช่น ภูเขา ป่าไม้ แม่น้ำ และวิญญาณที่สิงอยู่ตามทะเลทราย ตลอดจนเชื่อเวทมนตร์คาถาต่าง ๆ มีการทำสงครามรบพุ่งกันเสมอระหว่างชนเผ่าต่าง ๆ เมืองเมกกะเป็นศูนย์กลางสำคัญบนคาบสมุทรอาหรับ เพราะเป็นเมืองศาสนาที่มีเทวสถานกามา (Kabah) เป็นแท่นหินสีดำเชื่อกันว่าตกมาจากฟ้า และเป็นหินที่พระเจ้ามอบให้แก่บรรพบุรุษของพวกอาหรับไว้เคารพสักการะบูชา ชาวอาหรับจำนวนมากไปนมัสการเทวสถานกามา ทำให้เกิดผลประโยชน์ทางศาสนาและธุรกิจ จึงต้องมีผู้ดูแลเทวสถาน ได้แก่ ตระกูลคูไรช์ (Quraish) ได้เก็บค่าบำรุงเทวสถานและมีความมั่งคั่งร่ำรวยมหาศาล ต่อมาได้เกิดศาสนาใหม่ขึ้นในบริเวณนี้ คือ ศาสนาอิสลาม (Islam) แปลว่าการอ่อนน้อมต่อพระเจ้า ผู้ที่นับศาสนาอิสลาม เรียกว่า มุสลิม (Muslim) แปลว่า มีความเกี่ยวข้องกับพระมหามะหมัดซึ่งเป็นผู้ก่อตั้งศาสนาอิสลาม โดยได้รับโองการมาจากพระอัลเลาะห์ (Allah) ซึ่งเป็นพระเจ้าองค์เดียวของศาสนาอิสลาม

ชาวอาหรับที่แตกแยกไม่เคยรวมกันได้ ไม่เคยมีบทบาทเด่นทางการรบหรืออารยธรรม

แต่กลับมีความสำคัญขึ้นอย่างมากรวมตัวกันเป็นปึกแผ่น เกิดเป็นความเจริญ มีอารยธรรม ซาราเซ็น (Saracen Civilization) หรืออารยธรรมมุสลิม (Muslim Civilization) เกิดขึ้นก็เพราะ ศาสนาอิสลามเป็นสำคัญ

กิจกรรมการเรียนรู้ที่ 1

ให้นักศึกษาวาดแผนที่คาบสมุทรอราเบีย พร้อมกับกำหนดเมืองสำคัญทาง ศาสนาอิสลามไว้ด้วย

ภาพทิวทัศน์อากาบา

2. ศาสนาอิสลาม

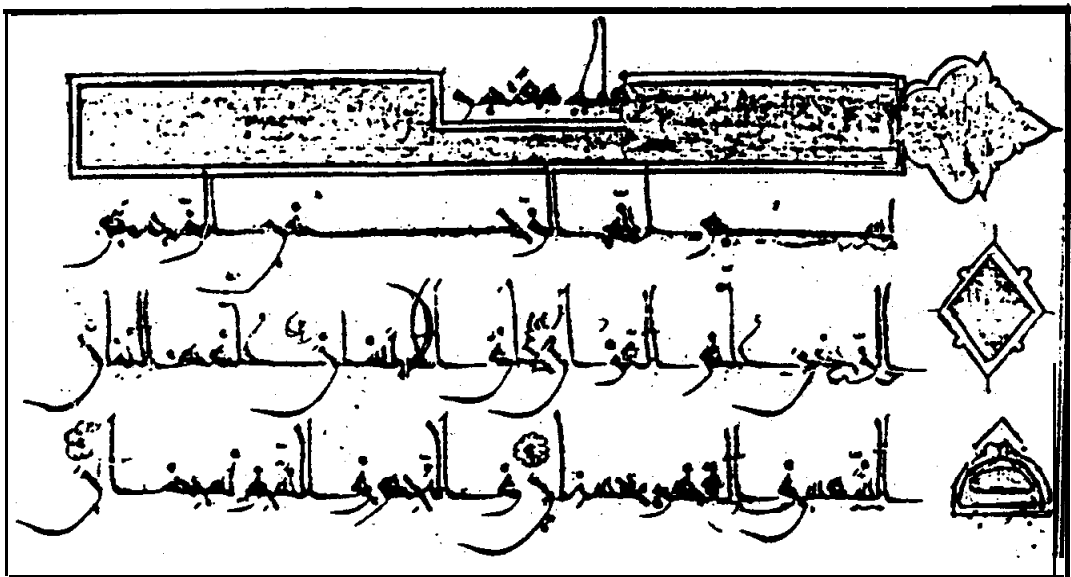
ประวัติของพระมะหะหมัด

พระมะหะหมัด (Mahammed, ค.ศ. 570-632)¹ เกิดที่เมืองเมกกะ ในตระกูลคูไรท์ มีชีวิต ในตอนต้นยากจนมาก เพราะกำพร้าบิดามารดา มีปู่และอาเป็นผู้เลี้ยงดูเมื่อเติบโตมีหน้าที่คุม กองคาราวานขายสินค้าระหว่างเมืองให้แก่เศรษฐีหม้ายผู้หนึ่ง คือนางคาดิยะห์ (Kadijah) ซึ่งต่อมา ได้แต่งงานกัน ทำให้พระมะหะหมัดมีชีวิตที่ดีขึ้น มีเวลาว่างมากขึ้น ใช้เวลาในการพัฒนาจิตใจ และไตร่ตรองเกี่ยวกับศาสนา ความคิดและความเชื่อต่าง ๆ ได้มากขึ้น พระมะหะหมัดได้รับ

¹ Carl Stephenson, Medieval History : Europe From the Second to the Sixteenth Century. 3rd.ed. (New York: Harper & Brothers, 1951), PP.101-4.

ความคิดจากศาสนาจูดาของพวกยิวและศาสนาคริสต์จากพวกคริสเตียนมาก่อน ในระหว่างการเดินทางไปค้าขายทางภาคเหนือของคาบสมุทรอราเบียและมีประสบการณ์จากชีวิตในทะเลทราย ทำให้ไม่พอใจในการนับถือเทพเจ้าหลายองค์ของพวกอาหรับแต่เดิม และมีความศรัทธาในพระเจ้าองค์เดียว มีอำนาจยิ่งใหญ่กว่าผู้ใดตามแบบอย่างพวกยิวและคริสต์ เมื่อประมาณปี ค.ศ. 610 พระมะหะหมัดมีอายุได้ 40 ปี ท่านมีความเชื่อว่าจะได้รับการคัดเลือกจากพระอัลเลาะห์ให้เป็นพระศาสดาพยากรณ์องค์สุดท้าย จากศาสดาพยากรณ์จำนวน 25 พระองค์ที่เคยมีมาก่อนแล้ว เช่น โมเสสในศาสนาจูดา และพระเยซูในศาสนาคริสต์ ดังนั้น คำประกาศของพระมะหะหมัดถือว่าสำคัญที่สุด ถูกต้องที่สุดไม่มีการแก้ไข และลบล้างคำประกาศเก่า ๆ ที่แล้วมา ซึ่งถือว่าไม่ถูกต้องนัก หรือถูกบิดเบือนด้วยกาลเวลา

ศาสนาอิสลาม มีหลักคำสอนที่สำคัญ คือ พระคัมภีร์โคหร่าน (Koran) เขียนด้วยภาษาอราบิก (Arabic) มีความไพเราะจูงใจเป็นพิเศษ เป็นปัจจัยหนึ่งที่เอาชนะใจชาวอาหรับได้จำนวนมาก คัมภีร์โคหร่านเป็นหนังสือที่แพร่หลายมากที่สุดเล่มหนึ่งของโลก ทำให้ชาวอาหรับทั้งหลายซึ่งแต่เดิมพูดภาษาท้องถิ่นต่าง ๆ ก็หันมาพูดภาษาในเครืออราบิกสามารถอ่านคัมภีร์โคหร่านได้ ทำให้มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทางด้านภาษา

ภาพภาษาอราบิกในคัมภีร์โคหร่าน

ศาสนาอิสลาม มีลักษณะการผสมระหว่างศาสนาคริสต์ ศาสนาจูดา และลัทธิโซโรแอสเตเรียน (Zoroastrianism) ของเปอร์เซีย หลักคำสอนคัมภีร์โคหร่านมีหลายอย่างคล้ายคลึงกับหลักคำสอนในพระคัมภีร์เก่า (The Old Testament) ที่เน้นในเรื่องการมีพระเจ้าองค์เดียว

ห้ามบูชารูปเคารพอื่น ห้ามเสพสุราของมีนเมา ห้ามบริโภคนเนื้อหมู เหมือนกับพระคัมภีร์ใหม่ (The New Testament) ของพวกคริสเตียนในเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับทูตสวรรค์ ที่ปรากฏเป็นนิมิตแก่พระมะหะหมัด และคล้ายกับลัทธินิวโรเอสเตรียนของเปอร์เซีย ในเรื่องที่น่าถึงการตัดสินครั้งสุดท้าย (The Last Judgement)

พระมะหะหมัด ได้เริ่มประกาศศาสนาอิสลามที่เมืองเมกกะ แต่ไม่ค่อยได้ผลนัก เพราะขัดแย้งกับความเชื่อในการเคารพบูชาเทพเจ้าหลายองค์ของชาวเมืองเมกกะ คำสอนของพระมะหะหมัดมักจะถูกเยาะเย้ยถากถาง หลังจากนางกะดียะห์ถึงแก่กรรมใน ค.ศ. 619 สถานะของพระมะหะหมัดมีความลำบากยิ่งขึ้น แต่ยังมีโชคที่เมืองเมกกะมีข้อห้ามการฆ่าฟันกันในเมือง ศัตรูของพระมะหะหมัดได้แต่ใช้วิธีเบียดเบียนและทำให้พรรคพวกของพระมะหะหมัดอดอยาก สถานการณ์บีบบังคับให้สานุศิษย์ของพระมะหะหมัดหลบหนีภัย เดินทางไปยังเมืองยาเทรบ (Yathreb) ซึ่งอยู่ทางเหนือที่กำลังวุ่นวาย แต่ชาวเมืองยาเทรบยินดีต้อนรับพระมะหะหมัด พระองค์ได้เดินทางจากเมืองเมกกะไปยังเมืองยาเทรบ ใน ค.ศ. 622 และปี 622 นี้ ถูกเรียกว่า ฮิจรา (Hegira) แปลว่า การอพยพหรือการหนี การละจากสิ่งที่เลวไปหาสิ่งที่ดีกว่า เหตุการณ์ครั้งนี้นับว่ามีความสำคัญต่อประวัติศาสตร์ศาสนาอิสลาม เพราะฐานะพระมะหะหมัดเปลี่ยนไปมาก จากการเป็นผู้นำทางศาสนาเพียงอย่างเดียวกลายเป็นผู้นำทางการเมืองด้วย ดังนั้น คำสอนของพระมะหะหมัดในระยะนี้จึงต้องเปลี่ยนแปลงด้วย จากเรื่องศาสนาแท้กลายเป็นมีเรื่องการจัดระบบการปกครอง วิธีการดำรงชีวิตและกฎหมายเพื่อดำรงความยุติธรรมและสันติสุขในสังคมของชุมชนใหม่ที่ขยายตัวอย่างรวดเร็ว ใน ค.ศ. 630 พระมะหะหมัดนำกองทัพอิสลามเข้ายึดเมืองเมกกะได้ ทำลายรูปเคารพ เทวรูปต่าง ๆ ในวิหารกบา ดงเหลือไว้แต่เพียงก้อนหินสีดำและยึดวิหารกบาเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของศาสนาอิสลาม ต่อมากองทัพอิสลามได้ออกประกาศศาสนาใหม่ไปทั่วดินแดนอาหรับ โดยใช้ทั้งวิธีสันติและวิธีรบเพื่อป้องกันศาสนาและขยายดินแดน เมื่อพระมะหะหมัดสิ้นพระชนม์ใน ค.ศ. 632 ศาสนาอิสลามเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางทั่วคาบสมุทรอาหรับ ชนเผ่าอาหรับที่เร่ร่อนกระจัดกระจายไปทั่วคาบสมุทรได้รวมตัวกันเป็นชาติอิสลามที่ตั้งอยู่บนความผูกพันทางศาสนา ที่นับถือพระเจ้าองค์เดียวคือ พระอัลเลาะห์ และคำสอนของพระมะหะหมัดที่ว่า “มุสลิมทุกคนเป็นพี่น้องกัน” มีความสำคัญต่อการรวมชาติ รวมพลังความสามัคคีระหว่างชนเผ่าต่าง ๆ ที่เคยแตกแยกกันได้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายใต้ศาสนาอิสลาม

เมื่อพระมะหะหมัดสิ้นพระชนม์แล้ว ผู้สืบตำแหน่งประมุขแทนใช้ตำแหน่งกาหลิบ (Caliph) หรือคอลลีฟะ (Kalifah) แปลว่าผู้แทน ทำหน้าที่เป็นประมุขทางศาสนาและการเมืองด้วย กาหลิบ 4 องค์แรกล้วนเป็นคนสนิท หรือมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพระมะหะหมัดทั้งสิ้น ได้แก่

อาบู บากร์ (Abu Bakr), โอมาร์ (Omar), อุษมาน (Othman) และอาลี (Ali) และมีการต่อสู้เกิดเป็น
จลาจลทุกครั้งี่เปลี่ยนกาหลิบ กาหลิบองค์แรกคือ อาบู บากร์ (Abu Bakr) ได้รวบรวมหลัก
คำสอนของพระมะหะหมัดเขียนขึ้นเป็นตำรา เรียกว่า คัมภีร์โกหร่านประกอบด้วยเนื้อความ
114 บท หรือเรียกว่า ซูเราะห์ (Surah) จัดลำดับเริ่มต้นบทยาวที่สุดและต่อด้วยบทที่สั้นลง
ตามลำดับ กล่าวสรุปเนื้อหาของคัมภีร์โกหร่านได้ 3 ส่วน คือ

หลักปฏิบัติทางศาสนา และการดำรงชีวิตในสังคม เช่น การสวดมนต์ การอดอาหาร
การบริจาคทาน การตัดสินคิดความ

ประวัติความเป็นมาของโลก ทำนองเดียวกับพระคัมภีร์เก่า (The Old Testament)

คำแนะนำสั่งสอนเรื่องความดี ความชั่ว นรก สวรรค์ ความขยัน การอดทน การบังคับ
ตนเอง เป็นต้น

หลักปฏิบัติสำคัญที่พวกมุสลิมจะต้องถือปฏิบัติ 5 ประการ¹ คือ

1. การนับถือพระอัลเลาะห์เพียงพระองค์เดียว (Monotheist) โดยมีพระมะหะหมัดเป็น
ศาสนทูตของพระอัลเลาะห์

2. การสวดมนต์วันละ 5 ครั้ง² คือ เวลารุ่งอรุณ เที่ยง บ่าย เย็น และค่ำ โดยหันหน้า
ไปทางเมืองเมกกะ

3. การถือศีลอดในเดือนรามาดอน (Ramadon) ระยะเวลา 30 วัน ใน 1 ปี

4. การบริจาคทาน ประมาณร้อยละ 2.5 ของรายได้

5. การเดินทางไปจาริกแสวงบุญที่นครเมกกะ ให้ได้อย่างน้อยครั้งหนึ่งในชีวิต

ข้อนำสังเกตสำหรับศาสนาอิสลาม คือ ไม่มีองค์การทางศาสนา ไม่มีพระ ไม่มีรูปเคารพ
ในโบสถ์ หรือสุเหร่า (Mosque) ดังเช่นศาสนาอื่น ๆ เพราะเมื่อมุสลิมทุกคนประพฤติปฏิบัติ
ตามคำสอนและกฎเกณฑ์ของศาสนาแล้ว ทุกคนจะได้รับผลและมีฐานะเท่าเทียมกัน

ศาสนาอิสลามได้แตกแยกออกเป็นนิกายต่าง ๆ ในเวลาต่อมา นิกายสำคัญที่ควรกล่าวถึง
ได้แก่ นิกายสุหนี่ (Sunnites) นิกายชีอะห์ (Shiites) และนิกายสุฟี (Sufis)

นิกายสุหนี่ (Sunnites) เป็นนิกายที่ศาสนิกชนมากที่สุด พวกสุหนี่นอกจากนับถือคัมภีร์

¹L.S.Stavrianos, *The World to 1500 : A Global History*. 2nd ed. (New Jersey; Prentice Hall, Inc., 1975), P.250.-

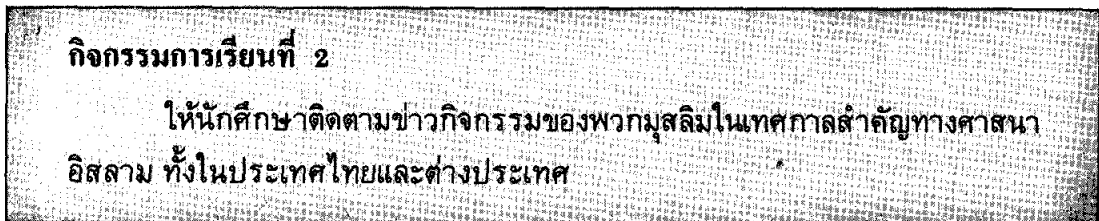
²ตามปกติผู้นับถือศาสนาอิสลามจะสวดมนต์วันละ 5 ครั้ง โดยเริ่มตั้งแต่เวลารุ่งอรุณ (4.30 น. เรียกว่า ซูบุห์),
เวลาเที่ยง (12.00 น. เรียกว่า ลาชอร์), เวลาบ่าย (15.15 น. เรียกว่า อาซาอาร์), เวลาเย็น (18.00 น. เรียกว่า มากริบ) และ
เวลาค่ำ (19.15 น. เรียกว่า อีซก)

โกหฺร่านแล้ว ยังนับถือคำสอน (Sunna) ที่สาวกรุ่นแรกของพระมะหะหมัดรวบรวมได้ พวกนี้จึงได้ชื่อว่าสุหนี่ (Sunnites) แปลว่า ถือตามแบบฉบับเดิม ไม่เห็นด้วยกับการแก้ไขดัดแปลง พวกสุหนี่เห็นว่าหัวหน้าศาสนาและการเมืองควรจะได้รับเลือกจากผู้นับถือศาสนาตามประเพณีเดิมของพวกอาหรับที่เคยเป็นเผ่าเร่ร่อน (Bedouins) ยกย่องนับถือ อาบู บากร์ เป็นกาหลิบ และใช้หมวกสีขาวเป็นสัญลักษณ์ และถือเอาคัมภีร์โกหฺร่านสื่อกลางระหว่างพระเจ้ากับมนุษย์

นิกายชีอะห์ (Shiites) มีผู้นับถือประมาณร้อยละ 10 ส่วนใหญ่ได้แก่ พวกอิหฺร่าน อิรัก อาราเบียน พวกนี้นับถือแต่เฉพาะคัมภีร์โกหฺร่าน ไม่ยอมรับคำสอน (Sunna) ว่าเป็นของพระมะหะหมัด พวกชีอะห์ทำการยึดอำนาจจากตระกูลอุมัยยัด (Omayyad) ซึ่งมีกาหลิบโอมาร์ (Omar) และกาหลิบอูษมาน (Othman) ปกครองตามลำดับ พวกชีอะห์ยกย่องอาลี (Ali) บุตรชายของพระมะหะหมัดเป็นกาหลิบ ใช้หมวกสีแดงเป็นสัญลักษณ์ ถือว่า อิหม่านซึ่งเป็นผู้สืบอำนาจทั้งทางโลกและวิญญาณเป็นสื่อกลางระหว่างพระเจ้ากับมนุษย์

นิกายสุฟี (Sufis) เป็นนิกายที่ว่าด้วยหลักปฏิบัติในชีวิตมากกว่าปรัชญาทางศาสนา นิกายนี้เป็นเรื่องสัญชาติญาณ อารมณ์สะเทือนใจ และแสงสว่างภายในว่า มีความสำคัญมากกว่าสติปัญญาหรือประเพณี หรือนิ昧ต่าง ๆ ในการเข้าถึงพระเจ้าได้จะต้องใช้ความรัก ความสันโดษ และอารมณ์สะเทือนใจอันสูงของคนเป็นสื่อกลาง

3. อาณาจักรมุสลิม

อาณาจักรมุสลิม (Muslim Empire)¹ แบ่งการปกครองออกเป็น 3 ระยะ ระหว่าง ค.ศ. 632-1385 ได้แก่

อาณาจักรมุสลิมสมัยการปกครองของกาหลิบ 4 พระองค์แรกระหว่าง ค.ศ. 632-661

อาณาจักรมุสลิมสมัยราชวงศ์อุมัยยัด ระหว่าง ค.ศ. 661-750

อาณาจักรมุสลิมสมัยราชวงศ์ อับบาซิด ระหว่าง ค.ศ. 750-1258

¹Wallace K. Ferguson and Geoffrey Brum, *A Survey of European Civilization*, 4th,ed. (Boston : Houghton Mifflin Company. 1958), PP.124-6.

3.1 อาณาจักรมุสลิมสมัยการปกครองของกาหลิบ 4 พระองค์แรก (The First Four Caliphs, ค.ศ. 632-661)

กาหลิบ 4 พระองค์แรกล้วนเป็นญาติและคนสนิทของพระมะหะหมัดมาก่อน ได้รับเลือกให้เป็นกาหลิบจากความเห็นชอบของพวกเขาให้ปกครองอาณาจักรมุสลิมทั้งทางด้านการเมืองและศาสนา มีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองเมดิनाในประเทศซาอุดีอาระเบีย ในสมัยนี้อาณาจักรมุสลิมได้ขยายดินแดนและเผยแผ่ศาสนาอิสลามได้อย่างกว้างขวาง

กาหลิบ 4 พระองค์แรก ได้แก่

1. กาหลิบอาบู บากร์ (Abu Bakr, ค.ศ. 632-634) เป็นเพื่อนสนิทและพ่อตาของพระมะหะหมัด กาหลิบอาบู บากร์ เป็นผู้นำสำคัญในการรวบรวมคำสอนของพระมะหะหมัด และเขียนขึ้นเป็นคัมภีร์โคหร่าน ในสมัยนี้อาณาจักรมุสลิมได้ขยายอาณาเขตกว้างขวางบนคาบสมุทรอราเบีย

2. กาหลิบโอมาร์ (Omar, ค.ศ. 634-644) เป็นเพื่อนและที่ปรึกษาของกาหลิบอาบู บากร์ มีความสามารถในการรบตีได้ดินแดนต่าง ๆ เช่น อียิปต์ ปาเลสไตน์ ซีเรีย เมโสโปเตเมีย และเปอร์เซีย ต่อมาถูกทาสเปอร์เซียฆ่าตายใน ค.ศ. 644

3. กาหลิบอุซมาน (Othman, ค.ศ. 644-656) เป็นชาวเมืองเมกกะ เชื้อสายอุมัยยัด ได้รับเลือกให้เป็นกาหลิบ เพราะความสามารถในการรบตีดินแดนไซปรัสและลิเบีย ต่อมาถูกพวกของอาลีฆ่าตายใน ค.ศ. 656

4. กาหลิบอาลี (Ali, ค.ศ. 656-661) เป็นบุตรของพระมะหะหมัด ได้เป็นกาหลิบอย่างไม่ราบรื่นนัก เพราะมีศัตรูหลายกลุ่มในที่สุดกาหลิบอาลีถูกฆ่าตายโดยบุคคลเชื้อสายอุมัยยัดใน ค.ศ. 661

3.2 อาณาจักรมุสลิมสมัยราชวงศ์อุมัยยัด (Omayyad, ค.ศ. 661-750)

ใน ค.ศ. 661 ผู้นำฝ่ายทหารของตระกูลอุมัยยัดได้ขึ้นเป็นประมุขปกครอง พวกอาหรับได้ย้ายศูนย์กลางแห่งอำนาจของอาณาจักรมุสลิมจากทะเลทรายในคาบสมุทรอาหรับมาอยู่ที่เมืองดามัสกัส (Damascus) ประเทศซีเรีย นับว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ เพราะสภาพชีวิตความเป็นอยู่เรียบง่ายของกาหลิบตามแบบอย่างของพระมะหะหมัดได้เปลี่ยนมาเป็นความโก้หรู สะดวกสบายในราชสำนักตามแบบอย่างจักรพรรดิไบแซนทีนและเปอร์เซีย อารยธรรมมุสลิมได้แลกเปลี่ยนถ่ายทอดและรับอารยธรรมกรีก-โรมัน อารยธรรมไบแซนทีน และอารยธรรมเปอร์เซียได้ง่ายและใกล้ชิดขึ้น การปกครองเลียนแบบไบแซนทีน คือ รวมอำนาจเด็ดขาดอยู่ใน

ราชสำนัก กาลิปลนครองด้วยอำนาจสมบูรณ์เต็มที่เช่นเดียวกันกับอาณาจักรตะวันออกทั้งหลาย ข้าราชการตำแหน่งสูงสุดคือ วิเซียร์ (Vizier) ซึ่งเทียบได้กับตำแหน่งอัครมหาเสนาบดี มีข้าราชการจำนวนมากเพื่อควบคุมดูแลระเบียบวินัย และเก็บภาษีจากประชาชนได้ทั่วถึง

การปกครองและการขยายอำนาจ

กองทัพมุสลิมภายใต้การนำของราชวงศ์อุมัยยัด ตีดินแดนต่าง ๆ ได้มากมาย และสถาปนาอำนาจของมุสลิมในดินแดนเหล่านั้นด้วย ได้แก่ บริเวณเอเชียกลาง อินเดีย อิรัก อิหร่าน เมโสโปเตเมียเหนือคาบสมุทรอาหรับ อียิปต์ แอฟริกาเหนือและสเปน ในแต่ละดินแดนจะมีอุปราช และผู้ช่วยอุปราชไปปกครอง

ด้านตุลาการ

รัฐบาลมุสลิมให้ความสำคัญคุ้มครองทางด้านการศาลแก่พวกมุสลิม กาลิปลจะเป็นผู้แต่งตั้งตุลาการ โดยเลือกจากคนที่ได้รับการศึกษาดี เข้าใจคัมภีร์โคหร่านอย่างชัดเจน ตุลาการมีหน้าที่ตัดสินคดีความต่าง ๆ ปัญหาทางศาสนา ตลอดจนดูแลช่วยเหลือเด็กกำพร้า คนพิการ และผู้อ่อนแอทั้งหลาย ส่วนพวกนอกศาสนา ได้รับอนุญาตให้ปกครองกันเองโดยมีหัวหน้าศาสนาของตนเป็นประมุข

ด้านสังคม แบ่งออกเป็น 4 ชั้น คือ

1. พวกมุสลิมอาหรับ ได้แก่ ชั้นสูง เชื้อสายราชวงศ์อุมัยยัด เป็นพวกอภิสิทธิ์ชน
2. พวกมุสลิมใหม่ เป็นผู้ที่ถูกชักชวนหรือถูกบังคับด้วยกำลังให้หันมานับถือศาสนาอิสลามในทางทฤษฎีถือว่าได้สิทธิทุกประการที่พลเมืองผู้นับถือศาสนาอิสลามจะได้รับ แต่ในทางปฏิบัติพวกมุสลิมอาหรับซึ่งมีกำลังมากกว่าจะดูถูกพวกมุสลิมใหม่ว่าเป็นคนชั้นต่ำ
3. พวกที่นับถือศาสนาอื่น ๆ ได้แก่ พวกยิว และคริสเตียน ซึ่งต้องเสียภาษีสูงแต่ได้รับเสรีภาพทางศาสนาและการศาล
4. พวกทาสถือว่าเป็นชนชั้นต่ำสุดของสังคม ได้แก่ พวกเชลยศึก ต่อมามีการค้าทาสแพร่หลายทั่วอาณาจักรมุสลิม เรื่องทาสถือเอาการสืบเชื้อสายมารดาเป็นสำคัญ ถ้ามารดาเป็นทาส ลูกก็เป็นทาสด้วย ถ้ามารดาเป็นเสรีชนและบิดาเป็นทาส ลูกก็เป็นเสรีชนตามมารดา กฎหมายมุสลิมห้ามเอาเพื่อนร่วมศาสนามาเป็นทาส แต่ไม่ได้กล่าวว่า ทาสที่ยอมเปลี่ยนศาสนา จะได้รับการปลดปล่อยเป็นเสรีชนหรือไม่

เรื่องฐานะของสตรีในสมัยราชวงศ์อุมัยยัด ถือว่ามีเสรีภาพมากกว่าสมัยหลัง ๆ

ด้านเศรษฐกิจ

อาณาจักรมุสลิมมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ เพราะควบคุมเส้นทางการค้าที่สำคัญทางบกและทางทะเล ตั้งแต่สเปนซึ่งตั้งอยู่ทางตะวันตก จนถึงจีนและอินเดียซึ่งตั้งอยู่ทางตะวันออก เมืองสำคัญ ๆ ในอาณาจักรได้แก่ คอร์โดวาในสเปน ดามัสกัสในซีเรีย แบกแดดในอิรัก และอเล็กซานเดรียในอียิปต์ ล้วนเป็นศูนย์กลางการค้าและการผลิตสินค้าที่นำรายได้มาสู่จักรวรรดิอย่างมาก ในระยะนี้ เส้นทางการค้าต่าง ๆ มักจะผ่านดินแดนของอาณาจักรมุสลิม ทำให้เก็บภาษีสินค้า ภาษีค่าผ่านด่านได้เป็นจำนวนมาก สินค้านานาชาติหลังไหลเข้ามา เช่น เครื่องเทศ เครื่องเคลือบดินเผา ใหม่ และกระดาษจากเอเชียตะวันออก เครื่องหอม งาช้าง ทองคำ และทาสจากแอฟริกา อาณาจักรมุสลิมแผ่ขยายครอบคลุมน่านน้ำหลายแห่ง เช่น มหาสมุทรอินเดีย ทะเลแดง และทะเลเมดิเตอร์เรเนียน ทำให้ชาวอาหรับชำนาญในการเดินเรือ และเป็นพ่อค้าทางเรือที่สำคัญด้วย

ด้านวิทยาการ

มีการบังคับใช้ภาษาอาหรับเป็นภาษาราชการ เท่ากับเป็นการบังคับทางอ้อมให้ชนชาติอื่นในอาณาจักรหันมาศึกษาภาษาอาหรับ นอกจากนี้พวกมุสลิมใหม่ที่ต้องการจะเข้ารับราชการต้องอ่านคัมภีร์โกหร่านได้ เพื่อจะได้อยู่ร่วมกับชนชั้นผู้ปกครองที่เป็นชนชั้นสูง จึงมีการส่งเสริมการค้นคว้าทางด้านวิชาการมากมาย มีการแปลหนังสือตำราภาษากรีก โรมัน ซีเรีย เปอร์เซีย มาเป็นภาษาอาหรับ และมีการถ่ายทอดวัฒนธรรมด้านอื่น ๆ ด้วย เช่น สถาปัตยกรรมรูปโดม ซึ่งกำลังเป็นที่นิยมกันอยู่ในซีเรียขณะนั้น พวกอาหรับได้นำมาสร้างสุเหร่าที่มีชื่อหลายแห่ง เช่น สุเหร่าอุมัยยัดในดามัสกัส โดมหินในเยรูซาเล็ม

ความเสื่อมของราชวงศ์อุมัยยัด

1. พลังปัจเจกชนนิยมและความภักดีต่อเผ่ายังมีความรุนแรงอยู่ ทำให้เกิดสงครามระหว่างเผ่า สร้างความอ่อนแอให้กับอาณาจักร
2. ความขัดแย้งทางศาสนาของนิกายต่าง ๆ โดยเฉพาะพวกสุหนี่ และพวกชีอะห์ ทำให้อำนาจส่วนกลางอ่อนแอ
3. สภาพเศรษฐกิจและสังคม ทำให้พวกมุสลิมใหม่ไม่พอใจ และต้องการมีส่วนร่วมในการปกครองตนเองมากขึ้น และได้รับความเท่าเทียมกันทางสังคม
4. การไม่มีกฎเกณฑ์แน่นอนในการสืบราชสมบัติ ทำให้มีการแย่งชิงตำแหน่งกาหลิบระหว่างอากัับหลานเสมอ เพราะประเพณีอาหรับเดิมยกย่องผู้อาวุโส

ใน ค.ศ. 750 เกิดมีการกบฏต่อต้านราชวงศ์อุมัยยัด กาลิฟองค์สุดท้ายถูกจำกัดราชวงศ์อับบาซิดเชื้อสายเปอร์เซียได้เข้ามาดำรงตำแหน่งแทน

3.3 อาณาจักรมุสลิมสมัยราชวงศ์อับบาซิด (Abbasid, ค.ศ. 750-1258)

กาลิฟองค์แรกของราชวงศ์อับบาซิดคือ อาบู อัล อับบาส (Abu Al Abbas ค.ศ. 750-754) แต่กาลิฟที่ทำให้ราชวงศ์มั่นคง คือ อัล มันซูร์ (Al-Mansur, ค.ศ. 754-775) ได้ย้ายเมืองหลวงจากดามัสกัสในประเทศซีเรียมาอยู่ที่เมืองแบกแดดประเทศอิรัก บนฝั่งตะวันตกของแม่น้ำไทกริส ซึ่งเคยเป็นที่ตั้งเมืองหลวงของจักรวรรดิโบราณหลายจักรวรรดิ ในสมัยนี้ชนชั้นสูงซึ่งแต่เดิมเป็นพวกมุสลิมอาหรับส่วนใหญ่ ได้ถูกแทนที่ด้วยชนชั้นสูงเชื้อชาติต่าง ๆ ของจักรวรรดิมุสลิม อาณาจักรของราชวงศ์อับบาซิดจึงมีลักษณะเป็นสากลประกอบด้วยชนชั้นหลายเชื้อชาติ

ด้านการปกครอง

ราชวงศ์อับบาซิดได้เปลี่ยนการปกครองมาเป็นระบบกระจายอำนาจ (Decentralization) เป็นการรวมตัวของรัฐเล็ก ๆ เข้าด้วยกัน ตั้งเป็นอาณาจักร เจ้าผู้ครองนครแต่ละรัฐปกครองแบบอัตตาธิปไตย เช่น ราชวงศ์อุมัยยัดยังคงปกครองสเปน แต่ยอมรับอำนาจของผู้นำราชวงศ์อับบาซิดว่าเป็นทายาทของพระมะหะหมัด

ในระยะนี้อิทธิพลของเปอร์เซียมีมาก ชาวเปอร์เซียได้ดำรงตำแหน่งวิเซียร์ (Vizier) มีฐานะเป็นทั้งผู้สำเร็จราชการและอุปราช เป็นตำแหน่งใหม่ที่เพิ่มตั้งขึ้น ในสมัยอับบาซิด ชาวอาหรับรับวัฒนธรรมเปอร์เซียทั้งหมด มีเพียง 2 อย่าง ที่ชาวอาหรับยังคงรักษาของเดิมไว้ คือ ศาสนาอิสลามและภาษาอาหรับ

ในศตวรรษที่ 11 พวกเซลจุก เตอร์ก (Seljuk Turks) ภายใต้การนำของเตอร์โกมัน คุซซ (Turko Man Qhuzz) ได้ตีเมืองแบกแดดได้ ใน ค.ศ. 1055 กาลิฟราชวงศ์อับบาซิดได้ประทานตำแหน่งผู้สำเร็จราชการให้กับหัวหน้าพวกเตอร์ก เหตุการณ์ครั้งนี้ทำให้พวกเซลจุกเตอร์ก มีอำนาจในอาณาจักรมุสลิมเกือบสองศตวรรษ

ชัยชนะของพวกเซลจุก เตอร์ก ครั้งนี้สร้างความหวาดกลัวให้กับอาณาจักรไบแซนทีนและสันตะปาปาที่กรุงโรม ในที่สุดพวกคริสเตียนได้จัดกองทัพมาปราบพวกเตอร์ก กลายเป็นสงครามครูเสด (Crusade War, ค.ศ. 1096-1270) พวกเซลจุก เตอร์ก ได้ยึดดินแดนเหนือซีเรียที่เรียกว่านาโตเลีย หรือพวกมุสลิมเรียกว่า “แผ่นดินของโรม” ได้เป็นการถาวร ให้เป็นรัฐขึ้นตรงต่อกาลิฟราชวงศ์อับบาซิด มีชาวเตอร์กจากดินแดนอื่น ๆ อพยพเข้ามาอยู่ในรัฐที่ตั้งขึ้นใหม่เพิ่มมากขึ้น เท่ากับเป็นการเริ่มของขบวนการทำให้เป็นเตอร์ก (Turkification)

ในระยะต้น สุลต่านของพวกเซลจุกเตอร์ก ถึงแม้ว่าจะป่าเถื่อน ขาดการศึกษา แต่ได้ปกครองประเทศอย่างชาญฉลาด โดยอาศัยชาวเปอร์เซียดำรงตำแหน่งเป็นวิเชียร์ เป็นผู้ทำหน้าที่สำคัญ อาณาจักรมุสลิมได้แผ่ขยายอิทธิพลอย่างกว้างขวางใหญ่ไพศาล การปกครองของพวกเซลจุกเตอร์ก ได้ให้สิ่งใหม่แก่ศาสนาอิสลาม คือความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์ที่รับมาจากทวีปเอเชียตอนกลาง นอกจากนี้ได้เอาลัทธิอัศวิน (Chivalry) ของพวกยุโรปยุคกลาง มาสู่โลกอิสลามด้วย

ต่อมาในกลางศตวรรษที่ 13 พวกมองโกลภายใต้การนำของจักรพรรดิเจงกิสข่าน (Jekis Khan) เดินทางมาจากตะวันออก และรุกรานดินแดนต่าง ๆ ของอาณาจักรมุสลิมอย่างทารุณโหดร้าย เรียกค่าไถ่ตามเมืองต่าง ๆ ที่ผ่านมา เมืองใดที่คิดสู้รบได้ถูกทำลายอย่างสิ้นเชิง แต่โชคดีของอาณาจักรมุสลิมรอดพ้นมาได้จากการยึดครองของพวกมองโกล เพราะเจงกิสข่านยกทัพไปบุกยุโรปกลาง แต่ใน ค.ศ. 1253 นัดดาของเจงกิสข่านคือ ฮูลากู (Hulaghu) ได้นำทัพมารุกรานอาณาจักรมุสลิมและตีเมืองแบกแดดได้ในที่สุด ใน ค.ศ. 1258 ราชวงศ์อับบาซิดถูกกวาดล้างอย่างสิ้นเชิง ใน ค.ศ. 1308 นับว่าเป็นปีสำคัญปีหนึ่งของศาสนาอิสลาม เพราะราชวงศ์อับบาซิดที่มีอายุยืนยาวนานที่สุดของอาณาจักรมุสลิมได้สิ้นสุดลง

ในกลางศตวรรษที่ 13 พวกออตโตมานเตอร์ก (Ottoman Turks) เริ่มมีอำนาจรุ่งโรจน์ขึ้นท่ามกลางความยุ่งยากของพวกมุสลิมที่แตกแยกกันเองเป็นรัฐเล็กรัฐน้อย ในที่สุดพวกออตโตมานเตอร์กได้รวบรวมพวกเตอร์กและมุสลิมสาขาต่าง ๆ เข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน อยู่ภายใต้การปกครองเดียวกัน แต่สมัยของอาณาจักรออตโตมานเตอร์ก โลกอิสลามได้ก้าวเข้าสู่ยุคใหม่ ประวัติศาสตร์สมัยกลางของอาณาจักรมุสลิมยุติลงในลักษณะของความปั่นป่วน พวกออตโตมานเตอร์กได้เข้ายึดกรุงคอนสแตนติโนเปิล ของจักรวรรดิไบแซนทีนได้ใน ค.ศ. 1453 ตั้งเป็นอาณาจักรออตโตมานเตอร์ก แทนจักรวรรดิโรมันตะวันออก ซึ่งมีนักประวัติศาสตร์บางกลุ่มถือว่าปี 1453 เป็นการสิ้นสุดยุคกลางด้วย

ด้านเศรษฐกิจ

สภาพเศรษฐกิจในสมัยราชวงศ์อับบาซิด ขึ้นอยู่กับการเกษตรกรรมที่อาศัยแรงงานทาสเป็นสำคัญ ทางด้านการค้า มีกรุงแบกแดดเป็นศูนย์กลางการค้าและวัฒนธรรมของพวกมุสลิม เป็นสถานที่รวมของสินค้านานาชาติ เช่น เครื่องถ้วยชามและไหมจากจีน เครื่องเทศจากอินเดีย และเอเชีย มีการค้าทางทะเลเมดิเตอร์เรเนียน และการค้าทางบกตอนเหนือของยุโรปโดยอาศัยแม่น้ำวอลก้าผ่านรัสเซีย ทำการค้ากับสวีเดน เหยียดูอิสลามแพร่หลายไปทั่วคาบสมุทรสแกนดิเนเวียและทะเลบอลติก ไปจนถึงอังกฤษและไอร์แลนด์

ด้านสังคม

พวกมุสลิมเก่าและใหม่เริ่มเข้ากันได้ เป็นการลดความขัดแย้งกันทางการเมือง การปกครองได้บ้าง สตรีมีฐานะตกต่ำลง สตรีกลายเป็นตัวแทนของความเจ้าเล่ห์ ฉลาดแกมโกง และสะสมอารมณ์ชั่วร้ายทุกประการ เช่น สตรีที่กล่าวถึงในนวนิยายเรื่อง “พันหนึ่งทิวา” (The Thousand and One Nights)

ทางด้านวิทยาการต่าง ๆ¹

พวกมุสลิมมีความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิทยาการต่าง ๆ อย่างมาก โดยได้รวบรวมเอาความรู้วิทยาการและวัฒนธรรมต่าง ๆ ของโลกมารวมไว้ในสังคมเดียวกัน ที่ใช้ภาษาอาหรับเป็นภาษาร่วมวัฒนธรรมและวิทยาการต่าง ๆ ได้แก่ กรีก โรมัน เปอร์เซีย บาบิโลเนีย รัสเซีย อียิปต์ ยิว อินเดีย อนารยชนเยอรมัน และชนเผ่าอาหรับต่าง ๆ พวกมุสลิมมีความสามารถที่จะรักษาความเจริญ วัฒนธรรมนิยมและวัฒนธรรมเดิมไว้ได้ ประกอบกับความสามารถที่รับเอาส่วนที่ดีที่สุดของวัฒนธรรมต่าง ๆ ทั้งภายในและภายนอกโลกมุสลิมมาใช้ มีการแปลผลงานของกรีกและโรมัน ผลงานของอินเดียจากภาษาสันสกฤตมาเป็นภาษาอาหรับ ความเจริญทางวิทยาการของกรีกและอินเดียเป็นรากฐานของความเจริญทางด้านวิทยาการของพวกมุสลิม กล่าวได้ว่า โลกอาหรับกลายเป็นชุมทรัพย์ทางวิชาการที่ใหม่ที่สุดของโลกยุคนั้น เป็นการทำลายความป่าเถื่อนของพวกอาหรับ เกิดเป็นวัฒนธรรมใหม่ที่เป็นของพวกมุสลิม ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่เชื่อมยุโรปเข้ากับเอเชียตะวันตก

ทางด้านภาษา

ภาษาอาหรับ หรือ ภาษาอราบิกเป็นภาษาที่ไพเราะจูงใจคนได้เป็นพิเศษ เช่น คัมภีร์โคหร่าน ที่เขียนเป็นภาษาอาหรับห้ามแปลเป็นภาษาอื่น มีอิทธิพลดึงดูดจูงใจให้คนเลื่อมใสได้ เป็นหนังสือที่แพร่หลายมากที่สุดในโลก สามารถรวบรวมชนชาติอาหรับแถบเอเชียภาคกลางและแอฟริกาเหนือ ซึ่งพูดภาษาในเครืออราบิกต่างกันแต่สามารถอ่านคัมภีร์โคหร่านได้

ภาษาอราบิกมีอิทธิพลต่อภาษาอังกฤษมาก คำภาษาอังกฤษที่มี al ล้วนแต่ได้รับอิทธิพลมาจากภาษาอราบิก เช่น เรขาคณิต (Algebra), แอลกอฮอล์ (Alcohol), ต่าง (Alkali) พรอทผสม (Amalgam), วิธีเล่นแร่แปรธาตุ (Alchemy) นอกจากนี้ยังมีคำอื่น ๆ เช่น เลขศูนย์ (Zero), ตลาด (Bazaar), เช็ค (Cheque), ภาษี (Tariff), นิตยสาร (Magazine), น้ำมันเบนซิน

---

¹Stewart C. Easton, *The Heritage of the Past : From the Earliest Times to the Close of the Middle Ages.* New York : Holt Rinehart and Winston., 1960), PP.487.97.

(Benzine), กาแฟ (Coffee), ฝ้าย (Cotton), เก้าอี้โซฟา (Sofa), น้ำเชื่อม (Syrup)

ทางด้านวรรณคดี

กวีเอกที่มีชื่อเสียงของโลกอาหรับเป็นชาวเปอร์เซีย คือ โอมาร์ คายัม (Omar Khayyam) หนังสือที่มีชื่อเสียง คือ เรื่อง รุไบยัต (Rubaiyat) เป็นคำโคลงที่ไพเราะมาก, เรื่องอาหรับราตรี (Arabian Nights) หรือ พันหนึ่งทิวา (The Thousand and One Nights) มีลักษณะนิยายซ้อนนิยาย ประกอบด้วยนิยายหลายเรื่องภายใต้สถานการณ์เดียวกัน การยึดชีวิตตัวเองด้วยการเล่านิยายถวายพระราชาให้เฝ้าติดตามอยากฟังเรื่องไปเรื่อย ๆ เรื่องที่มีชื่อเสียงได้แก่ ซินแบด-กะลาสีเรือ (Sinbad, the Sailor) อาลีบาบา และโจรสลัดสี่สิบคน (Alibaba and the Forty Thieves)

กวีที่มีชื่อเสียงอีกท่านหนึ่ง คือ อัลมา อาร์รี (Al-ma' Arri) มีผลงานเด่นคือ เรื่อง ความคิดคำนึง (The Meditations) เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชาวมุสลิมที่มีการศึกษาดีคนหนึ่ง ดำรงชีวิตโดยการใช้เหตุผลและมโนธรรมเหนืออำนาจหน้าที่และประเพณี

ทางด้านปรัชญา

นักปรัชญาที่มีชื่อเสียง คือ อวิเซนนา (Avicenna) และ อัล คินดี (Al-Kindi) ศึกษาผลงานของอริสโตเติลและเพลโต คำสอนทางปรัชญาเน้นเหตุผลสำคัญกว่าความเชื่อ แต่ไม่ได้หมายความว่าให้ละเลยคำสอนของศาสนาทั้งหมด ควรใช้เหตุผลประกอบด้วย ดังนั้นสิ่งมหัศจรรย์และความเชื่อมงายไม่มีประโยชน์ ถึงแม้พระเจ้าจะเป็นต้นเหตุของทุกสิ่ง แต่พระองค์ไม่ได้ใช้อำนาจในทุกทาง อำนาจของพระเจ้าใช้ได้ในความยุติธรรมและความดีเท่านั้น มีการนำปรัชญาไปขบคิดปัญหาทางศาสนา ศึกษาอำนาจของพระเจ้าและธรรมชาติ

ทางการแพทย์¹

ในระหว่าง ค.ศ. 900-1100 เป็นยุคทองทางด้านวิทยาการของอาหรับ โดยเฉพาะทางด้าน การแพทย์ แพทย์ที่มีชื่อเสียงมากคือ อัล ราซี (Al Razi, ค.ศ. 860-925) เขียนหนังสือตำราแพทย์ไว้มากเป็นจำนวนประมาณ 200 เล่ม ที่สำคัญคือเรื่องเกี่ยวกับฝีดาษและหัด (Small Pox and Measles) เขียนสารานุกรมวิชาแพทย์ ชื่อ Comprehensive Book กล่าวถึงโรคต่าง ๆ และวิธีรักษาโรคนั้น ตามความเห็นของแพทย์ผู้ทรงคุณวุฒิชาติต่าง ๆ เช่น กรีก ซีเรีย อาหรับ เปอร์เซีย และอินเดีย รวมทั้งความคิดเห็นและประสบการณ์ส่วนตัวของ อัล ราซีเอง ต่อมาหนังสือสารานุกรมแพทย์เล่มนี้ได้แปลเป็นภาษาต่าง ๆ จำนวนมาก

¹James Westfall Thompson and Edgar Nathaniel Johnson, *An Introduction to Medieval Europe 300-1500*. (New York : W.W.Norton & Company, 1937), P.177.

อาวีเซนนา (Avicenna, ค.ศ. 980-1037) เป็นแพทย์ที่มีชื่อเสียงเป็นนักผสมยาและนักปรัชญาด้วย เขียนตำราการแพทย์ชื่อ Cannon of Medicine เป็นการรวบรวมวิชาการแพทย์ของกรีกและอาหรับเข้าด้วยกัน ในศตวรรษที่ 12 มีผู้แปลตำรานี้เป็นภาษาละติน ได้รับความนิยมนมาก ปัจจุบันหนังสือนี้ยังคงใช้เป็นตำราแพทย์อยู่ในดินแดนภาคตะวันออก

ทางด้านวิทยาศาสตร์

พวกมุสลิมมีความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์แขนงต่าง ๆ มากเช่น คณิตศาสตร์ ได้มีการคิดระบบตัวเลขอราบิก คือเลข 1,2,3...10 ใช้แทนระบบเลขโรมัน คือ I, II, III,...X ได้อย่างดี ทำให้คิดคำนวณขึ้นไปสูง ๆ ได้ ตัวเลขอราบิก 9 ตัวแรก (1-9) ได้มาจากชาวฮินดู ที่สำคัญคือ การคิดเลขศูนย์ (0) ซึ่งเข้าใจว่าชาวมุสลิมเป็นผู้คิดขึ้นเป็นคนแรก คือ อัล ควาริซมี (Al Khwarizmi)

ฟิลิซซ์ ชาวมุสลิมที่มีชื่อเสียงด้านนี้ คือ อัล ฮาเซิน (Al-Hazen, ค.ศ. 965-1039) เขียนเรื่องแสงสะท้อน (Reflection) การหักเหของแสง (Refraction of Rays) เมื่อผ่านน้ำและอากาศ

เคมี รู้จักแยกสารเคมีที่สำคัญ ๆ การทำแอลกอฮอล์และกรดต่าง ๆ

ดาราศาสตร์ มีการปรับปรุงเครื่องมือสำหรับใช้ในการดูดวงดาว เช่น กล้องส่องดูดาว

ภูมิศาสตร์ นักภูมิศาสตร์ที่มีชื่อเสียง คือ อัล อิดริซีย (Al-Idrisi ค.ศ. 1099-1154) มีการทำแผนที่โลกของพวกมุสลิม ในตอนแรกมีเมืองเมกกะเป็นศูนย์กลาง มีการศึกษาเรื่องภูมิอากาศ มีการทำตารางเส้นรุ้ง เส้นแวง มีการทำเข็มทิศเพื่อใช้ในการเดินเรือ ถึงแม้ว่าพวกมุสลิมจะไม่ได้เป็นผู้คิดเข็มทิศขึ้นใช้ในการเดินเรือเป็นคนแรก แต่ก็เป็นผู้นำมาใช้กันอย่างแพร่หลาย มีการแปลผลงานภูมิศาสตร์จากที่ต่าง ๆ โดยเฉพาะของกรีก

ทางการดนตรี

มีการเล่นดนตรีที่สำคัญ คือ ใช้เสียงสูงต่ำโดยมีตัวโน้ตเข้าช่วย เครื่องดนตรีนิยมชนิดเป็นสาย ซึ่งง่ายและสะดวกต่อการเทียบเสียงสูงต่ำ เครื่องดนตรีดังกล่าวเป็นต้นตระกูลของไวโอลิน ในปัจจุบัน นอกจากนี้ยังมีขลุ่ย เป็นต้น ความเจริญทางด้านคณิตศาสตร์ช่วยให้การดนตรีเจริญขึ้น สเปนได้รับอิทธิพลการดนตรีจากมุสลิมมาก ในยุคกลางพวกนักร้องเร่ร่อน (Troubadours) ทางฝรั่งเศสตอนใต้ก็ได้รับอิทธิพลจากพวกมุสลิมเช่นกัน

ทางด้านสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม

พวกมุสลิมได้รับอิทธิพลจากชาติอื่น เช่น การสร้างโดมได้รับอิทธิพลจากซีเรีย ปาเลสไตน์

อียิปต์ และโรมัน การสร้างโบสถ์ วิหาร สุเหร่า ซึ่งหันหน้าไปทางเมกกะมีห้องโถงใหญ่ตรงกลาง สำหรับสวด มีหอคอย มีสนามกว้างเป็นลานข้างหน้า มีน้ำพุ ศิลปวัตถุลายมักเป็นรูปแบบเรขาคณิต (Geometric Pattern) พวกมุสลิมไม่นิยมการปั้นรูปหรือวาดรูป เพราะเป็นข้อห้ามทางศาสนา การแสดงออกทางศิลปะซึ่งออกมาในรูปของการตกแต่งตัวอักษรตามประตูโบสถ์ วิหารต่าง ๆ เช่น ประตูทางเข้าทัชมาฮาลในอินเดีย การตกแต่งอักษรในคัมภีร์โคหร่านแห่งดงาม เป็นต้น ส่วนงานช่างฝีมือได้แก่ การทอพรม การทำเครื่องหนัง มีดสั้น ดาบ ผ้าไหม และพรม เป็นต้น

กล่าวสรุปได้ว่า ความเจริญทางด้านวิทยาการของโลกอาหรับนั้น ส่วนใหญ่ไม่ได้คิดริเริ่มประดิษฐ์ขึ้นเอง แต่พวกมุสลิมมีความสามารถในการเก็บรวบรวมรักษาและดัดแปลงให้เข้ากับความสำเร็จของตน ปรับปรุงเป็นรูปใหม่นำไปเผยแพร่ ถือได้ว่าพวกมุสลิมเป็นสะพานเชื่อมความสำเร็จของอารยธรรมตะวันตกและตะวันออกเข้าด้วยกัน พวกมุสลิมประมวลความรู้จากกรีก และอินเดียซึ่งทำให้ได้ผลดีมาก ในปลายยุคกลางเมื่อเกิดวิทยาลัยการแพทย์ที่เมืองซาเลโนในประเทศฝรั่งเศส อาจารย์ชุดแรกทั้งหมดเป็นพวกมุสลิม

พวกมุสลิมเป็นพวกที่ชอบเดินทางเปลี่ยนที่อยู่และค้าขายไปที่ไกล ๆ ได้นำความรู้ด้านต่าง ๆ เช่น ภูมิศาสตร์ วรรณคดี การใช้เข็มทิศ การใช้แผนที่ การทำเส้นรุ้งเส้นแวงเผยแพร่ระหว่างยุโรปและเอเชีย

ความเสื่อมของอาณาจักรมุสลิมในสมัยราชวงศ์อับบาซิด มีสาเหตุดังนี้ คือ

1. ความแตกแยกทางภาคตะวันตกของจักรวรรดิ คือ ใน ค.ศ. 755 สเปนแยกตัวออกตูนิเซียซึ่งตั้งอยู่ในทวีปแอฟริกาเหนือตั้งตัวเป็นอิสระ
2. ทางด้านตะวันออกในเปอร์เซีย เกิดมีราชวงศ์ใหม่ปกครอง คือ ราชวงศ์สะมานิด (Samanids) มีอำนาจมาก ขยายดินแดนไปจดอินเดียและแบกแดด ส่วนในอียิปต์มีราชวงศ์ใหม่ปกครอง คือราชวงศ์ฟาติมิด (Fatimids) มีเมืองหลวงอยู่ที่ไคโร ได้ขยายอิทธิพลจากทะเลแดงไปจนถึงมหาสมุทรแอตแลนติก
3. ความอ่อนแอของกาหลิบและความเข้มแข็งของพวกออตโตมาน เตอร์ก ที่มีบทบาทเหนืออาณาจักรมุสลิมแทนที่ราชวงศ์อับบาซิดในที่สุด

กิจกรรมการเรียนรู้ที่ 3

ให้นักศึกษาเปรียบเทียบการปกครองอาณาจักรมุสลิม ในสมัยต่าง ๆ ตั้งแต่
สิ้นพระมหะหมัดจนถึงคริสต์ศตวรรษที่ 15

4. อาณาจักรไบแซนไทน์

อาณาจักรไบแซนไทน์ (Byzantine Empire) เกิดจากความคิดของจักรพรรดิไดโอเคลเตียน (Diocletian ค.ศ. 284-305)¹ ที่ต้องการแบ่งเขตปกครองจักรวรรดิโรมันอันยิ่งใหญ่ (The Great Roman Empire) ออกเป็น 2 ส่วน คือจักรวรรดิโรมันตะวันตกมีศูนย์กลางอยู่ที่คาบสมุทรอิตาลี มีเมืองหลวงอยู่ที่กรุงโรม (Rome) และอาณาจักรโรมันตะวันออกหรือไบแซนไทน์ มีศูนย์กลางอยู่ที่คาบสมุทรอนาโตเลีย มีเมืองหลวงอยู่ที่กรุงคอนสแตนติโนเปิล (Constantinople) จักรพรรดิคอนสแตนติน (Constantine, ค.ศ. 306-337) ซึ่งเป็นจักรพรรดิโรมันตะวันตกใน ค.ศ. 306 ต่อมาใน ค.ศ. 324 จักรพรรดิคอนสแตนตินได้ชื่อว่าเป็นจักรพรรดิปกครองโรมันทั้งสองภาค ใน ค.ศ. 330 พระองค์ได้ย้ายเมืองหลวงจากกรุงโรมมายังกรุงคอนสแตนติโนเปิล ที่ตั้งอยู่บริเวณเมืองไบแซนไทน์เดิมที่เคยเป็นของกรีก มีอาณาเขตล้อมรอบด้วยทะเลมาร์มารา (Marmara) และช่องแคบบอสฟอรัส (Bosporus) ที่เชื่อมทะเลเมดิเตอร์เรเนียนกับทะเลดำ เป็นการแบ่งทวีปยุโรปออกจากทวีปเอเชียท่าเลที่ตั้งเป็นศูนย์กลางการค้าทั้งทางบกและทางทะเลที่สำคัญ เป็นแหล่งอารยธรรมของกรีกและโรมัน มีภูมิประเทศเหมาะแก่การป้องกันตัวเองจากการรุกรานของพวกอนารยชนเผ่าเยอรมัน และรักษาตัวอยู่ได้ต่อมาถึงพันปี ตั้งแต่จักรวรรดิโรมันตะวันตกถูกครอบครองโดยพวกอนารยชนเผ่าเยอรมันใน ค.ศ. 476 และอาณาจักรโรมันตะวันออกเสื่อมสลายไป เพราะการรุกรานของพวกออตโตมาน เตอร์ก ใน ค.ศ. 1453 นับตั้งแต่ ค.ศ. 476-800 จักรพรรดิไบแซนไทน์ทรงปกครองอาณาจักรโรมันทั้งหมดโดยทฤษฎี แต่ในทางปฏิบัติทรงปกครองจริงเฉพาะเขตอาณาจักรโรมันตะวันออก และในสมัยของจักรพรรดิจัสติเนียนมหาราช (Justinian, The Great, ค.ศ. 527-565) กรุงคอนสแตนติโนเปิลมีอำนาจปกครองอย่างแท้จริงในอิตาลีด้วย ใน ค.ศ. 800 จักรพรรดิชาร์ลเลอมาญ (Charlemagne, ค.ศ. 768-814) แห่งราชวงศ์คาโรลิงเจียนของอาณาจักรแฟรงค์ได้รับการสวมมงกุฎจากสันตะปาปาเลโอที่ 3 (Pope Leo III) ให้เป็นจักรพรรดิของอาณาจักรโรมันศักดิ์สิทธิ์ (Holy Roman Empire) จึงเกิดเป็นจักรพรรดิ 2 พระองค์ ปกครองอาณาจักรโรมัน ต่อมาใน ค.ศ. 812 จักรพรรดิไบแซนไทน์ยอมรับฐานะของจักรพรรดิชาร์ลเลอมาญแห่งราชวงศ์คาโรลิงเจียน อันเป็นการแสดงถึงความอ่อนแออย่างมากของอาณาจักรไบแซนไทน์ที่ต้องเผชิญกับปัญหาการเมืองภายในและศาสนา ตลอดจนการคุกคามจากภายนอกโดยเฉพาะภัยพวกมุสลิม จนไม่อาจจะคัดค้านการอ้างสิทธิของจักรพรรดิคาโรลิงเจียนได้

อาณาจักรไบแซนไทน์ต้องใช้วิธีการทูต และการทหารอย่างมาก ในการรักษาอาณาจักร

---

¹Thompson, P.117.

ให้พ้นจากการรุกรานรอบด้าน คือด้านตะวันออกมีการรุกรานของพวกเขาเปอร์เซีย อาหรับ เซลจุก เตอร์ก ทางด้านใต้หรือบริเวณคาบสมุทรบอลข่าน มีการรุกรานจากพวกอะวาร (Avars), บุลการ์ (Bulgars) และสลาฟ (Slavs) ทางด้านตะวันตก มีศัตรูจากพวกยุโรปที่ค่อย ๆ ยึดดินแดน ภาคตะวันตกของอาณาจักรไปที่ละน้อย จนกระทั่งอาณาจักรไบแซนทีนอันกว้างใหญ่มีอาณาจักรเขตเพียงเอเชียไมเนอร์ แหลมบอลข่านบางส่วน และเกาะต่าง ๆ ในทะเลอีเจียนเท่านั้นในระหว่าง สงครามครูเสด (Crusade War, ค.ศ. 1095-1291) อาณาจักรไบแซนทีนได้รับความเสียหายอย่างมาก จนกระทั่งถูกทำลายไปโดยพวกออตโตมาน เตอร์ก ใน ค.ศ. 1453

อาณาจักรไบแซนทีนที่มีความเจริญรุ่งเรืองในด้านต่าง ๆ อย่างมาก เป็นระยะเวลานานถึง 1,000 ปี ตั้งแต่ศตวรรษที่ 5-15

ทางด้านภูมิประเทศและประชากร

กรุงคอนสแตนติโนเปิลตั้งอยู่ในทำเลที่เหมาะสมบนคาบสมุทรอนาโตเลีย อยู่ท่ามกลาง เทือกเขา มีชัยภูมิเป็นทางผ่านของเส้นทางการค้า ทั้งทางบกและทางน้ำ ตลอดจนคุมช่องแคบ สำคัญทางยุทธศาสตร์ ได้แก่ ช่องแคบบอสฟอรัสและดาร์เดแนล ทำให้ยากที่ศัตรูจะเข้าทำลายได้ และมีความมั่นคงปลอดภัยจากการรุกรานของพวกอนารยชนเยอรมันเมื่อประมาณศตวรรษ ที่ 4-5

ประชากรแถบทะเลเมดิเตอร์เรเนียน มีความเจริญสูงกว่าประชากรตามพรหมแดน จักรวรรดิโรมันตะวันตกมาก ชาวเมืองคอนสแตนติโนเปิลต้องติดต่อกับพ่อค้าหลายชาติ หลายภาษา ทำให้พูดได้หลายภาษา เข้าใจวัฒนธรรมต่างชาติได้ดี เป็นการง่ายต่อการติดต่อสื่อสาร และปรับตัวให้คุ้นเคยกับชาวต่างชาติได้อย่างดี ซึ่งลักษณะเช่นนี้ไม่ค่อยมีในสังคมโรมันตะวันตก

ด้านการเมืองการปกครองและการทหาร

จักรวรรดิโรมันตะวันออกมีจักรพรรดิที่มีความสามารถมาก มีรัฐบาลที่เข้มแข็งมั่นคง มีข้าราชการที่ดีจำนวนมากที่คอยตรวจตราประชาชนให้ปฏิบัติตามกฎหมาย มีกำลังกองทัพบก และกองทัพเรือที่เข้มแข็ง ชาวต่างชาติไม่มีสิทธิเป็นทหาร มีการเกณฑ์ทหารและซ้อมรบอยู่เสมอ มีอุปกรณ์ในการรบพร้อมมูล มีหน่วยพยาบาลและเปลสนาม มีอุปกรณ์ในการส่งรหัสสัญญาณ บอกข่าวการมาของข้าศึก และมีหน่วยสืบราชการลับติดตามข่าวสารการเคลื่อนไหวของข้าศึก

ทางด้านเศรษฐกิจ

กรุงคอนสแตนติโนเปิลตั้งอยู่ในทำเลที่เหมาะสมแก่การค้า เป็นศูนย์กลางการค้าของโลก อยู่ระหว่างซีกโลกตะวันออกและตะวันตก อยู่ทางภาคตะวันออกของทะเลเมดิเตอร์เรเนียน

มีพ่อค้าคนกลางเดินทางไปมาค้าขายอยู่เสมอ ความผูกพันทางการค้าและอุตสาหกรรมในมณฑล ซีเรียและอียิปต์ ซึ่งเป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรม เครื่องแก้ว เครื่องปั้นดินเผา ผ้าแพรไหม และ เครื่องโลหะต่าง ๆ ทำให้ผลประโยชน์ของจักรวรรดิผูกพันกับทะเลเมดิเตอร์เรเนียนและยุโรป ตะวันตกมาก นอกจากนี้ คอนสแตนติโนเปิลยังทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางขนส่งสินค้าจากเอเชียและ แอฟริกา เช่น เครื่องเทศ งาช้าง ผ้าไหม และทาสไปขายชาวยุโรป ความมั่งคั่งทางการค้า เป็นผลให้คอนสแตนติโนเปิลกลายเป็นศูนย์กลางอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจทางตะวันออก ควบคุมช่องแคบบอสฟอรัสและดาร์ดาเนลที่จะออกทะเลดำสู่ทะเลเมดิเตอร์เรเนียน ผูกขาด การค้าบริเวณนี้ และเป็นจุดเชื่อมต่อเส้นทางเดินบกระหว่างยุโรปกับเมโสโปเตเมียด้วย รัฐบาล ส่งเสริมการค้าและการอุตสาหกรรมอย่างใกล้ชิด การค้าในกรุงคอนสแตนติโนเปิลถูกควบคุม โดยสมาคมอาชีพอิสระ และสมาคมอาชีพถูกควบคุมโดยรัฐ พ่อค้าต่างชาติเมื่อเดินทางมาถึงจะต้อง รายงานตัวกับรัฐ และรัฐจะเป็นผู้กำหนดระยะเวลาการอยู่ในกรุงคอนสแตนติโนเปิลโดยพิจารณา ความสำคัญของการค้าเป็นหลัก

ทางด้านเกษตร

การเกษตรเป็นกระดูกสันหลังของเศรษฐกิจ รัฐบาลให้ความคุ้มครองและส่งเสริมผลิตผล เกษตรเป็นพิเศษ เพื่อเก็บภาษีได้เต็มที่ รายได้จากภาษีเป็นรายได้หลักของรัฐ การทำไร่นา ส่วนใหญ่เป็นไร่นาขนาดใหญ่ มีเศรษฐกิจตามระบบแมนเนอร์และมีชาวนาอิสระที่มีที่นาผืน เล็ก ๆ อยู่ทั่วไปในจักรวรรดิ และชาวนาประเภทนี้ต้องรับภาระเสียภาษีบำรุงรัฐจำนวนมาก

สรุปได้ว่า ความเจริญรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจเป็นพลังสำคัญ ในการต่อสู้เพื่อความอยู่รอด และการอยู่ยืนยาวของจักรวรรดิไบแซนไทน์

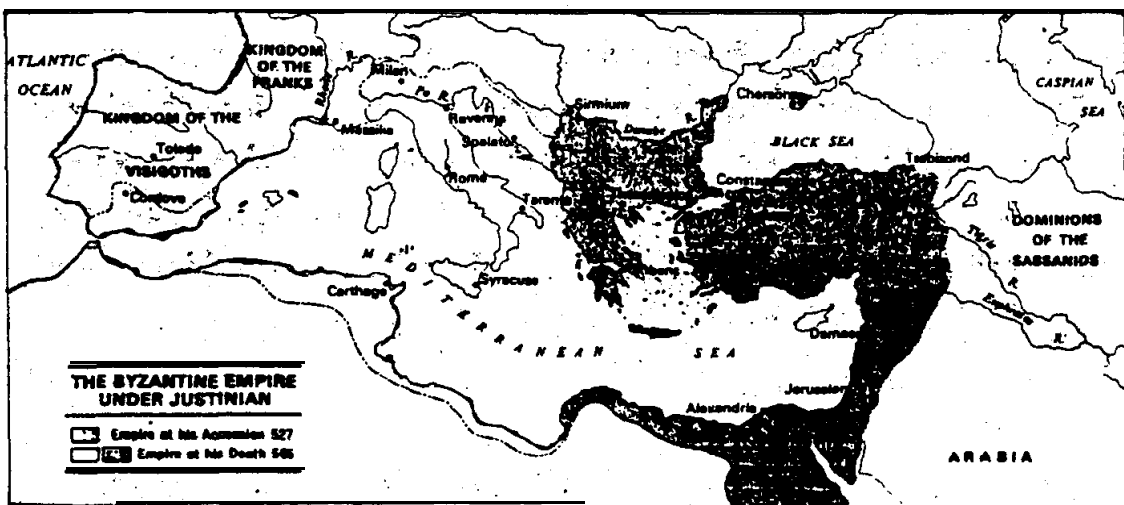
ทางด้านศาสนา

ศาสนาคริสต์มีบทบาทสำคัญในการรักษาอำนาจของอาณาจักรไม่น้อยกว่าการปกครอง ที่ดี หลักการศาสนาคริสต์ในอาณาจักรโรมันตะวันออก คือ ศาสนากรีกออร์ทอดอกซ์ (Greek Orthodox Church) หรือเรียกว่า หลักศาสนาคริสต์เฮลเลนนิสม์ (Christian Hellenism) เป็นหลัก ศาสนาที่มีการผสมผสานความเชื่อเดิมของโลกคลาสสิกกับหลักคำสอนในศาสนาคริสต์ เป็น ศาสนาที่มีความเกี่ยวพันใกล้ชิดกับรัฐ และเป็นที่ยอมรับว่าจักรพรรดิเป็นตัวแทนของพระเจ้าผู้ เป็นเจ้าบนพื้นพิภพ ที่ได้รับอำนาจให้เป็นประมุขทั้งทางโลกและทางธรรม จักรพรรดิมีอำนาจ นำทรัพย์สินของศาสนจักรมาใช้เมื่อรัฐต้องการ พลังชัยชนะของศาสนาคริสต์ตามหลักเฮลเลนนิสม์ เกิดจากการเปลี่ยนศาสนาของจักรพรรดิคอนสแตนตินใน ค.ศ. 330 เป็นสำคัญ ศาสนาก็มี

ความต้องการผู้นำทางการเมืองที่ทรงอำนาจที่จะป้องกันศาสนาจากภัยต่าง ๆ สถาบันศาสนาคริสต์ในจักรวรรดิไบแซนไทน์จึงยอมรับโดยคุณฐิติว่า จักรพรรดิคอนสแตนตินคือผู้นำอย่างแท้จริงของสถาบันศาสนา เป็นผู้พิทักษ์คำสอนในศาสนาให้บริสุทธิ์ และปราบปรามพวกนอกรีตด้วยมีผลทำให้อิทธิพลของศาสนาคริสต์ขยายตัวอย่างรวดเร็ว และมีความมั่นคงมาก ดังนั้นเมื่อใดก็ตามที่เกิดสงครามแตกแยกทางศาสนา จะมีผลทำให้สันคลอนความมั่นคงของจักรวรรดิด้วย เพราะความแตกแยกทางศาสนา หมายถึง การปฏิเสธอำนาจของจักรพรรดิด้วย ในฐานะเป็นผู้พิทักษ์ศาสนาและเป็นประมุขทั้งทางโลกและทางธรรม ดังนั้นจะเห็นว่าจักรพรรดิโรมันตะวันออกทุกพระองค์จะถือนโยบายธำรงไว้ซึ่งเอกภาพของอาณาจักรเป็นสำคัญ ซึ่งหมายถึงการใช้พระราชอำนาจในการปราบปรามและป้องกันความแตกแยกทางศาสนา เพราะจักรพรรดิทรงตระหนักดีว่าปัญหาศาสนาเป็นพื้นฐานของความมั่นคงภายในอาณาจักร

ทางด้านสังคมและวัฒนธรรม

อาณาจักรไบแซนไทน์มีสังคมและวัฒนธรรมแบบกรีก ใช้ภาษากรีกเป็นภาษาราชการ กิจกรรมทางวัฒนธรรมเน้นการบำรุงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีแบบคลาสสิก โดยเฉพาะของกรีก และนำมาปรับให้เข้ากับคำสอนของคริสต์ศาสนา ด้วยเหตุนี้สังคมของอาณาจักรจึงประกอบด้วยกลุ่มปัญญาชนผู้มีการศึกษา และมีความรู้เกี่ยวกับงานทางด้านวรรณคดี วิทยาศาสตร์ ปรัชญากรีกสมัยคลาสสิก และนำมาใช้เป็นพื้นฐานของระบบการศึกษาของอาณาจักร ในฐานะเป็นผู้สืบทอดมรดกวัฒนธรรมคลาสสิก และเผยแพร่ให้แก่ชาวอาหรับและพวกอนารยชนในยุโรปยุคกลาง

ภาพแผนที่อาณาจักรไบแซนไทน์ ภายใต้การปกครองของกษัตริย์จัสติเนียน

สมัยจักรพรรดิจัสติเนียน

จักรพรรดิจัสติเนียน (Justinian, ค.ศ. 527-565)¹ เป็นกษัตริย์ที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาอาณาจักรไบแซนไทน์มากกว่ากษัตริย์องค์อื่น ๆ พระองค์เป็นหลานของจักรพรรดิจัสตินที่ 1 (Justin I, ค.ศ. 518-527) อดีตนายพลชาวเมซิโดเนีย ผู้เข้ามามีอำนาจครอบครองอาณาจักรไบแซนไทน์ จัสติเนียนได้เรียนรู้วิชาการต่าง ๆ ในทางด้านการเมืองการปกครองและการทหาร เพื่อเตรียมตัวเป็นผู้นำ พระองค์เป็นกษัตริย์ที่มีความรู้ ความสามารถเฉลียวฉลาดมากที่สุดในบรรดาผู้ปกครองยุคกลาง ที่ทำงานอย่างจริงจัง สร้างความรุ่งเรืองให้แก่จักรวรรดิแต่ในขณะเดียวกันพระองค์ตกอยู่ใต้อิทธิพลของมเหสี มีพระนามว่า พระนางธีโอโดรา (Theodora) ซึ่งเป็นสตรีที่มีความสามารถเข้มแข็ง โหดร้าย และมีความทะเยอทะยาน กล่าวคือ ในต้นรัชกาลมีการกบฏเกิดขึ้น จักรพรรดิจัสติเนียนไม่อาจควบคุมเหตุการณ์ให้อยู่ในความสงบได้ พระนางธีโอโดราเป็นกำลังใจสำคัญในการให้กำลังใจแก่จักรพรรดิจัสติเนียน และทำความวุ่นวายให้สงบลงได้

จักรพรรดิจัสติเนียนมีนโยบายจะฟื้นฟูอาณาจักรโรมันตะวันออกและตะวันตกเข้าด้วยกัน พระองค์ดำเนินการได้ผลดี เพราะมีผู้ช่วยที่มีความสามารถหลายคน ได้แก่เบลลิซารีอุส (Belisarius) นาร์เซส (Narzes) และตรีโบเนียน (Tribonian) จักรพรรดิจัสติเนียนมีนโยบายทั้งป้องกันตัวเองและขยายอาณาเขต พรหมแดนทางด้านเหนือมีภัยจากพวกสลาฟและพวกเยอรมัน พระองค์ใช้กำลังคน กำลังเงินและการเผยแพร่ศาสนาในการป้องกันแนวแม่น้ำดานูบ ไม่ให้ข้าศึกมาจู่โจมกรุงคอนสแตนติโนเปิลได้ง่าย ทางด้านตะวันออกมีอันตรายมากกว่าเพราะมีพรหมแดนที่ติดต่อกับเปอร์เซียซึ่งมีกำลังคนที่ชำนาญในการรบและนิยมทำสงครามด้วย ทางด้านตะวันตกมีนโยบายกอบกู้ดินแดนตะวันตก ด้วยการทำสงครามรุกรานดินแดนของพวกอนารยชนที่ตั้งอยู่ในโรมันตะวันตกอยู่ตลอดเวลา แม้แต่ในเวลาสงบก็ยังมี การเตรียมกำลังทหารและอาวุธไว้สำหรับทำสงครามขนาดใหญ่ จักรพรรดิจัสติเนียนโจมตีและรุกรานดินแดนของพวกวิสิกอธ ออสโตรกอธ แฟรงก์ และวัลดัล ในที่สุดพระองค์ก็สามารถกอบกู้อาณาจักรโรมันตะวันตกที่สูญเสียให้แก่พวกอนารยชนกลับคืนมาได้ ใน ค.ศ. 554 โรมได้กลายเป็นมณฑลหนึ่งของอาณาจักรโรมันตะวันออกเป็นสมัยที่เรียกว่า Exarchate of Ravenna ได้ถูกรื้อฟื้นขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง

ทางด้านกฎหมาย

ผลงานที่มีชื่อเสียงมากที่สุดของจักรพรรดิจัสติเนียนคือ การรวบรวมประมวลกฎหมาย

---

¹Thompson, PP.119-36.

จัสติเนียน (Justinian Code) มีคณะกรรมการดำเนินการที่มีตรีโบเนียนเป็นประธานชำระ ตรวจสอบรวบรวม และร่างประมวลกฎหมาย โดยจักรพรรดิจัสติเนียนมีส่วนในการวินิจฉัย ตรวจสอบร่างประมวลกฎหมายนั้นด้วย แต่เดิมอาณาจักรโรมันมีกฎหมายใช้อยู่แล้ว ตั้งแต่กฎหมายสิบสองโต๊ะซึ่งเปรียบเสมือนกฎหมายของเผ่า (Tribal Law) ต่อมาเมื่อโรมันติดต่อกว้างขวางกับชนชาติอื่นจำนวนมาก ก็เพิ่มเติมกฎหมายอื่น ๆ เพื่อให้เหมาะสมกับกาลเทศะ แต่ก็อยู่กระจัดกระจายยากที่จะค้นคว้าให้เข้าใจได้ คณะกรรมการทำงานภายในเวลา 2 ปี ได้ตราประมวลกฎหมายขึ้นใน ค.ศ. 529 และได้แก้ไขให้ดีขึ้นเรื่อย ๆ เรียกว่า ประมวลกฎหมายจัสติเนียน (Justinian Code) หรือเรียกเป็นภาษาละตินว่า Corpus Juris Civilis หรือประมวลกฎหมายแพ่ง (The Body of the Civil Law) แบ่งออกเป็น 4 ส่วนสำคัญ คือ

โคด (The Code) เป็นตัวบทกฎหมายแท้ ๆ ได้รวบรวมมาจากกฎหมายเก่า ๆ ตั้งจักรพรรดิฮาเดเรียน (Hadrian, ค.ศ. 117-138) เป็นต้นมา

ไดเจสต์ (The Digest) เป็นประมวลความคิดเห็นของนักกฎหมายและผู้พิพากษาคณสำคัญ ๆ ไว้ทั้งหมด มีค่าเท่ากับกฎหมาย

อินสติติวท์ (Institute) เป็นตำราหรือคู่มือกฎหมายของนักศึกษา

โนเวลส์ (Novels) เป็นภาคผนวกของตัวบทกฎหมายแท้

โคด ไดเจสต์ และอินสติติวท์ เขียนเป็นภาษาละติน แต่โนเวลส์เขียนเป็นภาษากรีก หลักสำคัญของประมวลกฎหมายจัสติเนียนเน้นทางด้านมนุษยธรรม สามัญสำนึก เรื่องราวสาธารณประโยชน์ต่าง ๆ การป้องกันทรัพย์สินส่วนตัว และการรักษาไว้ซึ่งอภิสิทธิ์ชน และมีแนวโน้มสนับสนุนระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ นับได้ว่ากฎหมายฉบับนี้สมัยใหม่มากในเวลานั้นประมวลกฎหมายจัสติเนียนได้เป็นแม่บทของกฎหมายเกือบทุกประเทศ ยกเว้นประเทศอังกฤษ แนวความคิดทางกฎหมายนี้ มีอิทธิพลต่อการสร้างระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ให้แก่ประเทศต่าง ๆ ในยุโรปยุคกลางตอนปลาย

ทางด้านเศรษฐกิจ

จักรพรรดิจัสติเนียนให้ความสนใจทางด้านเศรษฐกิจอย่างมาก มีการส่งเสริมการเกษตรกรรม อุตสาหกรรม และการค้า พวกช่างฝีมือได้รับการช่วยเหลือจากรัฐบาล โดยการเกณฑ์แรงงาน อุตสาหกรรมใหม่ ๆ ได้ถูกตั้งขึ้น การทอผ้าไหม ซึ่งจักรพรรดิได้ทำการผูกขาดแต่ผู้เดียว และส่งตรงมาจากประเทศจีนโดยพ่อค้าชาวเปอร์เซียหรืออาร์เมเนียน แต่สมัยนี้ทอผ้าไหมได้เองในอียิปต์ กรีซและซีเรีย ทางด้านการค้าภายในประเทศเป็นระบบผูกขาดของ

จักรพรรดิและข้าราชการคนโปรดของจักรพรรดิ การค้ากับต่างประเทศดำเนินไปด้วยดี เช่น การทำการค้ากับเปอร์เซีย อาร์เมเนีย อินเดียและอื่น ๆ สินค้าต่างประเทศส่วนใหญ่เป็นสินค้าฟุ่มเฟือยจำพวกเครื่องประดับ พลอยสีม่วง ทองคำ ผ้าไหม ขนสัตว์ หนังสัตว์ กระจก เครื่องเทศ และทาส ซึ่งเป็นการรับใช้ชนชั้นสูงมากกว่าประชาชนส่วนใหญ่ คนส่วนใหญ่ของอาณาจักรต้องรับภาระเสียภาษีสูง

ทางด้านศาสนา

ศาสนามีความสำคัญต่อความอยู่รอดและเจริญรุ่งเรืองของจักรวรรดิอย่างมาก ปัญหาความแตกแยกทางศาสนามีมาตั้งแต่ศตวรรษที่ 4 ตั้งแต่จักรพรรดิธีโอโดซิอุสมหาราช (Theodosius, The Great) ยอมรับศาสนาคริสต์เป็นศาสนาของทางราชการใน ค.ศ. 395 และใช้นโยบายปราบปรามพวกนอกรีตเอเรียน (Arianism) อย่างรุนแรงแต่ไม่สำเร็จ เกิดกลุ่มศาสนา กลุ่มหนึ่งคือ โมโนฟิไซ (Monophysite) มีอิทธิพลมาก และแพร่หลายไปยังอียิปต์และซีเรีย ซึ่งได้รับอิทธิพลจากลัทธิเพลโต ผสมเข้ากับความรู้สึกชาตินิยม ศาสนาโมโนฟิไซมีความเชื่อว่าพระคริสต์มีบุคลิกเดียวคือพระจิต ซึ่งความคิดนี้ไปขัดกับพวกโรมันคาทอลิก ที่เชื่อว่าพระคริสต์มี 2 ลักษณะคือ ลักษณะมนุษย์ และพระเจ้า ความเชื่อที่ขัดแย้งกันนี้ ทำให้จักรพรรดิโรมันตะวันออกอยู่ในฐานะลำบาก เพราะนโยบายกอบกู้ดินแดนอิตาลีคืนมาจะต้องได้รับความสนับสนุนจากสันตะปาปาที่โรม ดังนั้นจักรพรรดิจัสติเนียนมีความเห็นว่าพวกโมโนฟิไซมีความเชื่อผิด ๆ จึงต้องปราบปรามบุคคลเหล่านี้อย่างรุนแรง จึงเกิดความแตกแยกอย่างรุนแรงทั้งในกรุงคอนสแตนติโนเปิล อียิปต์ และซีเรีย มีผลทำให้อียิปต์และซีเรียต้องรับและเข้าเป็นพวกเดียวกันกับผู้ที่ จะเข้ามารุกรานอาณาจักรไบแซนไทน์จากตะวันออกโดยเฉพาะมุสลิม

ทางการก่อสร้าง

จักรพรรดิจัสติเนียน โปรดให้สร้างวิหารซานต้า โซเฟีย (Santa Sophia) ที่เมืองคอนสแตนติโนเปิล ในระหว่าง ค.ศ. 532-537 นับว่าเป็นสถาปัตยกรรมชิ้นเอกของโลก ที่มีการผสมศิลปะวัฒนธรรมตะวันออกและตะวันตกเข้าด้วยกันเป็นอย่างดี ศิลปะตะวันออกคือโบสถ์หลังคารูปโดม (Oriental Domed Church) บวกกับศิลปะโรมันแบบอาคารเหลี่ยม (Roman Basilica) มีลักษณะเป็นรูปโดมกลมอยู่บนตึกรูปเหลี่ยม จุดประสงค์ของการสร้างโบสถ์นี้แสดงออกถึงความรู้สึกทางจิตใจที่มีความศรัทธาในศาสนาคริสต์อย่างลึกซึ้ง ด้วยเหตุนี้สถาปนิกสนใจเล็กน้อยต่อรูปภายนอกของโบสถ์ ได้ทำกำแพงนอกโบสถ์สร้างด้วยอิฐธรรมดาฉาบด้วยปูน ด้านหน้าไม่มีหินอ่อน หัวยาก็ไม่มีการแกะสลักใด ๆ มีหน้าต่างประมาณ 40 บานอยู่โดยรอบฐาน เพื่อให้เกิดแสงสว่างแต่ภายในโบสถ์ประดับประดาด้วยหินอ่อน โมเสกหลากสี แก้วกระจก

สีต่าง ๆ กับการสะท้อนแสงของดวงอาทิตย์ ทำให้เกิดประกายระยิบระยับแวววาวตามแบบ ศิลปะตะวันออก โบสถ์ซานต้า โซเฟีย นับว่าเป็นผลงานสำเร็จสูงสุดทางด้านสถาปัตยกรรม ของอารยธรรมไบแซนทีน ที่มีสถาปนิกผู้เขียนแบบที่มีเชื้อสายเฮเลนนิสติก โบสถ์หลังนี้มีความ แตกต่างจากวัดต่าง ๆ ของกรีกอย่างสิ้นเชิง ต่อมาได้กลายเป็นแบบอย่างของโบสถ์ต่าง ๆ ในอิตาลี ฝรั่งเศส และรัสเซีย เมื่อพวกมุสลิมยึดครองกรุงคอนสแตนติโนเปิลได้แล้ว โบสถ์นี้ ได้กลายเป็นสุเหร่าของพวกมุสลิม

4.2 มรดกความเจริญของอารยธรรมไบแซนทีน

อารยธรรมไบแซนทีนเป็นที่รวมของอารยธรรมตะวันตก คือกรีกและโรม ผสมด้วย อารยธรรมตะวันออก ในศตวรรษที่ 5 เมื่ออาณาจักรโรมันตะวันตกเสื่อม ถูกรุกรานจากพวก อนารยชนเยอรมันเผ่าต่าง ๆ ยุโรปอยู่ในยุคกลางแห่งความมืดมน อารยธรรมกรีกและโรมัน อาจจะสูญหายไป หากไม่ได้เก็บรักษารวบรวมไว้ที่อาณาจักรไบแซนทีน

ความเจริญของอาณาจักรไบแซนทีน อาจจำแนกได้ดังต่อไปนี้

ทางด้านสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม

ผลงานทางด้านนี้ได้รับอิทธิพลของต่างชาติมาก โดยเฉพาะกรีกและโรม เริ่มตั้งแต่ การก่อสร้างกรุงคอนสแตนติโนเปิลตามแบบกรีกเดิม โบสถ์วิหารต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นเพื่อศาสนา คริสต์ ซึ่งเป็นศาสนาประจำอาณาจักรตั้งแต่ ค.ศ. 311 เมื่อจักรพรรดิกาลเลสิอุส (Galesius) ประกาศให้ชนิธรรมแก่ประชาชนในการนับถือศาสนาคริสต์

ศิลปกรีกเห็นได้จากการก่อสร้างตึกรูปกลม การปั้นรูปคน ศิลปโรมันได้แก่ การสร้าง อาคารเหลี่ยม (Roman Basilica) คือสร้างเป็นรูปโดมกลมบนตึกรูปเหลี่ยม การปั้นรูปพระเยซู และรูปปั้นอื่น ๆ ทางศาสนา การวาดรูปติดฝาผนังแบบเฟรสโก (Fresco) คือการวาดรูปด้วย สีน้ำมัน

ศิลปะแบบเอเชียไมเนอร์ ได้แก่การทำรูปสัตว์ต่าง ๆ เช่น สิงโตและนกอินทรีเป็น อิทธิพลของเปอร์เซีย การสร้างโบสถ์หลังคารูปโดมและการปั้นรูปคนศีรษะใหญ่กว่าร่างกาย ได้รับอิทธิพลจากซีเรีย การวาดรูปเป็นสัดส่วนโดยใช้วิชาเรขาคณิตเข้าช่วยเป็นศิลปะสำหรับ

กล่าวได้ว่า อารยธรรมไบแซนทีนนั้น เกิดจากส่วนผสมของอารยธรรมตะวันตกและ ตะวันออก ที่เด่นชัด คือ อารยธรรมกรีกและซีเรีย อารยธรรมกรีกมีความบอบบางและสวยงาม ในขณะที่อารยธรรมซีเรียมีความแข็งแรง และแสดงความรู้สึกได้ เพิ่มเติมด้วยศิลปการทำ รูปสัตว์จากเอเชียภาคกลาง ศิลปส่วนใหญ่จะแสดงออกถึงความเชื่อ ศรัทธาในศาสนาไม่ว่า

จะเป็นโบสถ์ วิหาร รูปปั้น หรือภาพวาด ในระยะศตวรรษที่ 9 ถึงศตวรรษที่ 13 ศิลปทางศาสนาที่มีมากที่สุด ศิลปทางโลกแทบไม่มีเลย งานชิ้นเด่นที่สุดของอาณาจักรบิแซนทีน คือ วิหารซานต้า โซเฟีย ที่สร้างในสมัยจักรพรรดิจัสติเนียนในศตวรรษที่ 6

ทางด้านวิทยาการต่าง ๆ

การศึกษาเล่าเรียนของอาณาจักรบิแซนทีนที่รุ่งเรืองตลอดมาตั้งแต่สมัยโบราณ ในขณะที่ยุโรปตะวันตกอยู่ในภาวะวุ่นวาย การศึกษาเล่าเรียนหยุดชะงัก โดยเฉพาะในยุคกลางตอนต้นที่อาจจะกล่าวได้ว่าเป็นยุคมืด การศึกษาเล่าเรียนในอาณาจักรโรมันตะวันออกใช้ภาษากรีกมากกว่าภาษาละติน เด็กเกือบทุกคนได้รับการศึกษาตั้งแต่ 6 ขวบ วิชาที่เรียนได้แก่ ปรัชญา เทววิทยา ดาราศาสตร์ คณิตศาสตร์ เรขาคณิต วรรณคดี การดนตรี และไวยากรณ์ มีการคัดลอกผลงานสำคัญของนักปราชญ์โบราณ เช่น งานของเพลโต อริสโตเติล มีมหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียงที่เอเธนส์ และคอนสแตนติโนเปิล

ทางด้านวรรณคดี

ส่วนใหญ่ผลงานด้านวรรณคดีจะเขียนเรื่องเกี่ยวกับศาสนา ศูนย์กลางความเจริญของวรรณคดีอยู่ที่ราชสำนัก และโบสถ์วิหารต่าง ๆ

ทางด้านประวัติศาสตร์ และพงศาวดาร

วิธีเขียนใช้การเริ่มเรื่องตั้งแต่สมัยโบราณตามที่เคยได้ยินได้ฟังกันมา จนมาจบลงที่สมัยของผู้เขียน บางตอนอาจจะมีหลักฐานไม่เพียงพอ บางเรื่องมีความลำเอียงอยู่บ้างแต่ก็ช่วยให้เราได้เข้าใจเรื่องราวของอดีตได้ ผู้เขียนประวัติศาสตร์และพงศาวดารแบ่งออกเป็น 2 พวก คือ พวกชนชั้นสูงที่มีการศึกษาดี จะเขียนตามแนวกรีกโบราณและมักจะเขียนประวัติศาสตร์ได้ถูกต้อง อีกพวกหนึ่งคือ นักเขียนพงศาวดารให้เข้ากับความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่ นักเขียนกลุ่มนี้ ได้แก่ บาทหลวงที่ได้รับการศึกษารุ่ง ๆ กลาง ๆ

ทางด้านศาสนาและกฎหมาย

ผลงานด้านศาสนาจะเขียนเรื่องราวเกี่ยวกับความเชื่อที่ยังขัดแย้งกันในเรื่อง พระบิดา พระบุตร พระจิต เรื่องราวความเป็นพระเจ้าและความเป็นมนุษย์ของพระเยซู เรื่องนักบุญต่าง ๆ

ผลงานทางด้านกฎหมาย ที่สำคัญคือ ประมวลกฎหมายจัสติเนียน

ทางด้านการบิน

การดนตรีมักจะเล่นด้วยเครื่องออแกนเงิน มีคนร้องหมู่ประกอบ โดยมากใช้เด็กชายร้อง

มีเครื่องหมายบทคำร้องและทางให้ผู้ร้อง ทำนองได้รับอิทธิพลมาจากโรมัน บทเพลงที่มีเนื้อร้อง เป็นโคลงกลอนแบบซีเรีย อิทธิพลการดนตรีของไบแซนทีนได้แพร่หลายไปยังรัสเซียประมาณ ศตวรรษที่ 11 และยังคงมีอิทธิพลอยู่จนปัจจุบัน

ความเสื่อมสลายของอาณาจักรไบแซนทีน

ปัจจัยสำคัญที่ทำให้อาณาจักรไบแซนทีนเสื่อมสลาย ได้แก่ นโยบายกูดินแดนตะวันตก นำไปสู่สงครามยาวนานกับพวกอนารยชนเผ่าต่าง ๆ โดยเฉพาะการต่อสู้กับพวกกอซทำให้ สูญเสียผู้คนและสิ่งปลีองเงินทองมาก มีการเก็บภาษีสูงเพื่อนำเงินมาใช้ในสงครามทำให้ ประชาชนส่วนใหญ่ไม่พอใจ

นโยบายศาสนาที่ก่อให้เกิดการแตกแยกในสมัยจักรพรรดิจัสติเนียน มีผลทำให้ดินแดน สำคัญ 2 แห่ง คือ อียิปต์และซีเรีย กลายเป็นดินแดนคนต่างด้าวของคอนสแตนติโนเปิลและให้ การสนับสนุนผู้กรรณกลุ่มใหม่ คือ พวกโมพีไซ ซึ่งใช้นโยบายขัณฑ์ธรรมทางศาสนาทำให้ อาณาจักรไบแซนทีนเสียกำลังสนับสนุนสำคัญโดยเฉพาะทางเศรษฐกิจ เพราะอียิปต์และซีเรีย เป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่มีค่า

ความยุ่งยากในประเทศ พวกแม่ทัพในภาคต่าง ๆ เริ่มคุมอำนาจของรัฐบาลกลาง ความ มั่นคงของอาณาจักรเริ่มหายไป แนวความคิดเกี่ยวกับอำนาจของจักรพรรดิควบคุม ทางศาสนาด้วย (Caesaropapism) เริ่มเสื่อมไปในทางปฏิบัติ คงเหลืออยู่แต่เพียงทฤษฎีเท่านั้น

สงครามครูเสดที่เกิดขึ้นระหว่างพวกคริสเตียนกับมุสลิมในศตวรรษที่ 11-13 ทำให้ กรุงคอนสแตนติโนเปิลได้รับความเสียหายอย่างมาก โดยเฉพาะใน ค.ศ. 1204 กรุงคอนสแตน- ตินโอเปิลถูกยึดครองจากพวกอัศวินที่ไปสงครามครูเสดครั้งที่ 4 จักรพรรดิถึงกับต้องเสด็จหนี ไปประทับที่เมืองนีเซีย ต่อมา ค.ศ. 1261 ฝ่ายจักรพรรดิจึงยึดกลับคืนมาได้ สงครามครูเสด แทนที่จะช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่กรุงคอนสแตนติโนเปิลเพื่อผลประโยชน์ทางการเมือง เศรษฐกิจและศาสนาของยุโรปตะวันตกเอง กลับทำให้เกิดความอ่อนแอและไร้สมรรถภาพของ อาณาจักรไบแซนทีน จนในที่สุดต้องแพ้แต่พวกออตโตมาน เตอร์ก

สงครามกับพวกตะวันออก มีพวกอนารยชนเผ่าต่าง ๆ จากตะวันออกเข้ามากรรณ อาณาจักรไบแซนทีน ได้แก่ พวกฮัน อะวาร์ บุลกา สลาฟ เปอร์เซีย อาหรับ แมกยาร์ เซลจุก เตอร์ก และออตโตมัน เตอร์ก ในสมัยพวกออตโตมาน เตอร์ก เข้ามากรรณอาณาจักรมีความ อ่อนแอมาก มีทหารกรีกไม่กี่หมื่นคน กับทหารอาสาสมัครที่สันตะปาปาส่งไปช่วย ในสมัยของ จักรพรรดิคอนสแตนตินที่ 6 (Constantine VI) อาณาจักรไบแซนทีนถูกพวกออตโตมาน เตอร์ก

ภายใต้การนำของสุลต่านโมฮัมเหม็ดที่ 2 (Mohammed II) ทำลายใน ค.ศ. 1453 อาณาจักรไบแซนทีน ซึ่งมีอายุยืนยาวกว่าอาณาจักรโรมันตะวันตกถึง 1,000 ปี ก็เสื่อมสลายไปในที่สุด

กิจกรรมการเรียนรู้ที่ 4

ให้นักศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมเรื่องชีวประวัติ และผลงานของกษัตริย์จัสติเนียน ผู้มีบทบาทสำคัญในอาณาจักรไบแซนทีนในด้านต่าง ๆ เช่น การเมือง การปกครอง กฎหมาย ศิลปวรรณกรรม สถาปัตยกรรม และอื่น ๆ

สรุป

ศาสนาอิสลาม อาณาจักรมุสลิม และอาณาจักรไบแซนทีน มีความเจริญอยู่ในบริเวณคาบสมุทรอราเบีย และคาบสมุทรอนาโตเลีย ซึ่งตั้งอยู่ทางตะวันออกของทวีปยุโรป ได้มีอิทธิพลและความสำคัญใกล้เคียงกับความเจริญของพวกอนารยชนเยอรมัน ที่ตั้งอาณาจักรอยู่ในดินแดนต่าง ๆ ทางยุโรปตะวันตก และดินแดนที่เคยเป็นของอาณาจักรโรมันอันยิ่งใหญ่

ศาสนาอิสลามและอาณาจักรมุสลิม ได้แพร่หลายขยายอิทธิพลและดินแดนไปพร้อม ๆ กัน ทางด้านการศาสนา และการเมืองการปกครอง ได้สร้างมรดกสำคัญให้แก่โลกทางด้านต่าง ๆ มากมาย

อาณาจักรไบแซนทีน หรือ อาณาจักรโรมันตะวันออก มีอายุยืนยาวกว่าอาณาจักรโรมันตะวันตกถึง 1,000 ปี เนื่องจากลักษณะภูมิประเทศและความสามารถของกษัตริย์เป็นสำคัญ โดยเฉพาะ จักรพรรดิจัสติเนียนได้สร้างมรดกสำคัญให้แก่โลกทางด้านต่าง ๆ มากมายเช่นกัน

การประเมินผลท้ายบทที่ 5

1. จงอธิบายความหมาย (Meaning) และให้มีความสำคัญ (Significant) ของคำต่อไปนี้มาให้เข้าใจ
  - 1.1 Bedouins
  - 1.2 Mecca
  - 1.3 Higeria
  - 1.4 Sunnites
  - 1.5 Omayyad
  - 1.6 Vizier
  - 1.7 Al Mansur
  - 1.8 The Thousand and One Nights
  - 1.9 Avicenna
  - 1.10 Justinian Code
2. จงอธิบายประวัติ และผลงานสำคัญของพระมเหษัหมัด ในทางด้านการศึกษา และการเมือง การปกครอง มาให้เข้าใจ
3. จงเปรียบเทียบความสามารถในทางด้านการเมือง การปกครอง การสงคราม เศรษฐกิจ สังคม การศาสนา การศึกษา และขนบธรรมเนียมประเพณีของผู้นำมุสลิม ระหว่างราชวงศ์ อุมัยยัดและราชวงศ์อับบาซิด มาให้เข้าใจ
4. จงวิเคราะห์ สาเหตุที่ทำให้อาณาจักรไบแซนทีนมีอายุยืนนานกว่าอาณาจักรโรมันตะวันตก พร้อมทั้งยกตัวอย่างผลงานของกษัตริย์ที่สำคัญด้วย